

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ»

Ιδεολογικές και Κοσμοθεωρητικές Διαστάσεις της Κοινωνικής Σκέψης ως Οργανωτικές
Αρχές της Ηθικής Συλλογιστικής

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τσιτσέλη Α. Αντωνία

Αθήνα, 2023

Τριμελής Επιτροπή

Προδρομίτης Γεράσιμος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χρυσόχου Ξένια, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Αλεξιάς Γεώργιος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Τσιτσέλη Αντωνία, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως.

«Και αυτή δεν έχει τέλος η παρτίδα.»

Στη Ντούλη.

Περίληψη

Στην παρούσα έρευνα, αξιοποιώντας την ήδη γνωστή σχέση ιδεολογικών – κοσμοθεωρητικών οπτικών και νορμών διανεμητικής δικαιοσύνης, διερευνούμε το διαμεσολαβητικό ρόλο της οπτικής περί ηθικών θεμελίων, της πίστης στην αποκλειστική αντικειμενικότητα ενός συγκεκριμένου ορισμού περί ηθικής και της ανάγνωσης του κανόνα συνεκτικότητας. Οι συμμετέχοντες ομαδοποιήθηκαν και ταυτοποιήθηκαν βάσει της πρόσληψης και της νοηματοδότησης ιδεολογικών και κοσμοθεωρητικών διαστάσεων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η ιδεολογία και η κοσμοθεωρία λειτουργούν προβλεπτικά ως προς την πρόκριση συγκεκριμένων περιεχομένων ηθικής αναφοράς, όπου με τη σειρά τους προβλέπουν την στάση απέναντι στα κριτήρια διανομής. Η ηθική απολυτότητα, ως ενδιάμεσος μηχανισμός, και η ανάγνωση του κανόνα συνεκτικότητας, ως σχήμα σκέψης και κοινωνική αξία, αναδείχθηκαν σε διαμεσολαβητές της υιοθέτησης συγκεκριμένων ηθικών κωδίκων. Βάσει των παραπάνω, οι πολλαπλές πλαισιώσεις του κανόνα συνεκτικότητας, οι οποίες δικαιολογούνται βάσει ιδεολογικών και κοσμοθεωρητικών οπτικών και προβλέπουν την πρόκριση συγκεκριμένων νορμών διανομής, λειτουργούν ως φίλτρα ηθικής συλλογιστικής.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

ιδεολογικές – κοσμοθεωρητικές οπτικές, θεωρία ηθικών θεμελίων, ηθική απολυτότητα, συνεκτικότητα, νόρμες διανεμητικής δικαιοσύνης

Abstract

The starting point for our research were the ideological and worldview perspectives and the well-known relationship between morality and distributive justice. We examined the serially mediating role of progressivism about morality, moral absolutism, and the perception of the consistency norm. Participants were grouped and identified based on their ideological and worldview perceptions. The results identified particular archetypes and confirmed our hypothesis that ideology and worldview predict the preference for specific moral reference contents, which in turn predict attitudes towards distributional criteria. The revelation that morality is not inscribed in a single and absolute framework along with the multiple framings and interpretations of the consistency norm constitute evidence for the hypothesis that morality cannot - and should not - be studied and exploited as the super-rule that structures the existence and the meaning-making order of the world

KEYWORDS

Ideological – worldview perspectives, Moral Foundations Theory, moral absolutism, consistency, distributive justice norms

Περιεχόμενα

Εισαγωγή & Θεωρητική Πλαισίωση	1
Ιδεολογικές – Κοσμοθεωρητικές Οπτικές.....	2
Ηθική – Ηθικά Περιεχόμενα.....	5
Κανόνας Συνεκτικότητας.....	6
Νόρμες Διανεμητικής Δικαιοσύνης.....	7
Παρούσα Έρευνα	9
Μεθοδολογία.....	10
Συμμετέχοντες.....	10
Διαδικασία.....	10
Μετρήσεις.....	10
Αποτελέσματα.....	15
Στρατηγική Ανάλυσης.....	15
Προκαταρκτικές Αναλύσεις.....	15
Αναλύσεις.....	17
Συζήτηση	20
Βιβλιογραφία.....	23
Παράρτημα	32

Πίνακες

Πίνακας 1.....	14
Πίνακας 2.....	16
Πίνακας 3.....	18

Γραφήματα

Γράφημα 1.....	17
Γράφημα 2.....	20
Γράφημα 3.....	20

Εισαγωγή & Θεωρητική Πλαισίωση

Η έννοια της ηθικής – ηθικότητας ως μέριμνα του ανθρώπινου πνεύματος συνομιλεί με το άχρονο, διεκδικώντας το διαχρονικό. Σε ένα κόσμο αλληλόδρασης και κοινωνικού νοήματος, λειτουργώντας ως ένα σύνολο οργανωμένων πεποιθήσεων και γνωστικών δυνατοτήτων, ικανών να επιλύσουν προβλήματα σχετικά με τις παραδοσιακές αντιλήψεις περί συνέπειας, η έννοια της ηθικής θέτει στο επίκεντρο το δίπολο ωφέλεια (help) – βλάβη (harmdoing), υποχρεώνοντας μας να στραφούμε στους ψυχολογικούς μηχανισμούς που διαμεσολαβούν την προσαρμοστικότητα και το σχετίζεσθαι σε κοινωνικά πλαίσια.

Ο λόγος περί ηθικής, συνδεδεμένος ή ακριβέστερα ταυτιζόμενος με συγκεκριμένες παραδοχές και περιεχόμενα περί της ανθρώπινης φύσης, της τάξης του κόσμου, αλλά και των σχέσεων του υποκειμένου με το μεταφυσικό, συνιστά, ρητώς ή αδήλως, τη βάση νομιμοποίησης της κοινωνικής τάξης (Haidt, 2007). Εμπλέκοντας, ταυτόχρονα και διαχρονικά, την έννοια της συνεκτικότητας, ως νόρμα που επιδέχεται διαφορετικών ερμηνειών και πλαισιώσεων (Haidt & Joseph, 2004; Παπαστάμου & Προδρομίτης, 2010), πραγματεύεται την κοινωνικά τοποθετημένη γνώση. Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα σχήματα πρόσληψης και αναπαραγωγής της κοινωνικής τάξης αφενός συνδέονται με βασικά ανθρώπινα κίνητρα περί κατανόησης του κόσμου και αφετέρου εμπλέκονται με την εκδήλωση πολιτικών, κοινωνικών, πολιτισμικών και οικονομικών προτύπων σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών φιλοσοφιών (Jost, Ledgerwood & Hardin, 2008; Duckitt & Fisher, 2003), όπως ο νεοφιλελευθερισμός (Bettache & Chiu, 2019; Girerd, Ray, Priolo, Codou & Bonnot, 2020), η φιλοσοφία περί της ανθρώπινης φύσης (Klubertanz, 2022; Wrightsman, 1974), η κοσμοθεωρία περί ανταγωνιστικού κόσμου (Perry, Sibley & Duckitt, 2013; Duckitt, Wagner, du Plessis & Birum, 2002) και οι διάφορες οπτικές περί της κοινωνικής τάξης (Παπαστάμου, Προδρομίτης & Παππάς, 2022; Chryssochoou, 2018) – σχετική αποστέρηση, κοινωνική κινητικότητα, νομιμοποίηση διαφορών ισχύος, κολεκτιβισμός, συμπόνοια, πολιτικοποίηση, κανόνας εσωτερικότητας – αξιοποιούνται και ελέγχονται ως οργανωτικές αρχές της ηθικής συλλογιστικής.

Η θεωρητική και ερευνητική πλαισίωση της ηθικής συλλογιστικής υπήρξε διαχρονικά κεντρικό σημείο αναφοράς για την επιστήμη της ψυχολογίας, όπως και αφετηρία κοινωνιοψυχολογικών προβληματικών. Οι πρώτες απόπειρες διαπραγμάτευσης της ηθικής, εστιάζοντας σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα στο δίπολο ωφέλεια – βλάβη (Kohlberg, 1969; Turiel, 1983; Gilligan, 1982; Hoffman, 1982) και παραγνωρίζοντας τη σημασία της συλλογικότητας, έθεσαν το άτομο ως μέτρο και αξιολογήθηκαν ως μονομερώς ευθυγραμμισμένες με τα δυτικά πρότυπα (Shweder, Much, Mahapatra & Park, 1997). Στο πλαίσιο της αναζήτησης ενός ορισμού καθολικής ισχύος, οι Haidt και Joseph (2004), λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία ανθρωπολογικών μελετών (βλ. ενδεικτικά: Shweder, 2008) εξελικτικών ερευνών (βλ. ενδεικτικά: De Waal, 1966) και αντλώντας από την παράδοση της κοινωνικής ψυχολογίας (βλ. ενδεικτικά: Fiske, 1991; Schwartz, 1990), διατύπωσαν τη Θεωρία των Ηθικών Θεμελίων, η οποία μέχρι και σήμερα έλκει μεγάλο μέρος του ερευνητικού ενδιαφέροντος. Τις τελευταίες δεκαετίες, πολλές έρευνες εστιάζουν στην κριτική

αξιολόγηση και αποτίμηση της εν λόγω θεωρίας (βλ. ενδεικτικά: Graham et al., 2013; Gray & Keeney, 2015), επιδιώκοντας τη διάνθηση της, βάσει σύγχρονων ερευνητικών δεδομένων. Παράλληλα, ως κεντρικός θεωρητικός άξονας, η ηθική αξιοποιείται και μελετάται ως ιδεολογικό πρόταγμα και ειδοποιός διαφορά μεταξύ συντηρητικών και προοδευτικών (Hannikainen, Miller & Cushman, 2017; Lakoff, 2010; McAdams et al., 2008; Jost, Glaser, Kruglanski, & Sulloway, 2003), ως πρόταγμα κανονιστικού χαρακτήρα και ατομική διαφορά (Luke, Prentice & Fleeson, 2021; Meindl, Jayawickreme, Furr & Fleeson, 2015; Giammarco, 2016; Dunn, Brown & Maguire, 1995), και ως βασικός μηχανισμός επίλυσης συγκρούσεων (DeScioli & Kurzban, 2013; Orotow, 2004; Broeders, Van den Bos, Müller & Ham, 2011)

Στο πλαίσιο αυτών των πραγματεύσεων, η δική μας έρευνα αποπειράται να μελετήσει την ηθική συλλογιστική ως μέτρο και μέσο ανάδειξης των πρακτικών εφαρμογών του κοινωνιοψυχολογικού βλέμματος, δίνοντας έμφαση στην έννοια της συνεκτικότητας, ως εγγενές λειτουργικό στοιχείο των ηθικών συλλογιστικών και πρακτικών. Διερευνώντας, λοιπόν, γραμμές έρευνας που συνδέουν την ηθική τόσο με ιδεολογικές και κοσμοθεωρητικές προβληματικές (Hatemi, Crabtree & Smith, 2019; Cornwell & Higgins, 2013; Amable, 2011; Pyszczynski & Kesebir, 2012) όσο και με τις νόρμες της διανεμητικής δικαιοσύνης (Arsenio, 2015; Sparkes, 1990, Folger, Cropanzano & Goldman, 2013), υποθέτουμε πως ιδεολογία και κοσμοθεωρία πριμοδοτούν συγκεκριμένες ηθικές δέσμες, οι οποίες και καθορίζουν τα επίπεδα απολυτότητας επί των ζητημάτων που επιδέχονται ηθικής πλαισίωσης, πράγμα που προβλέπει την ανάγνωση της συνεκτικότητας με θετικούς ή αρνητικούς όρους και τελικά οδηγεί στην υιοθέτηση συγκεκριμένης στάσης απέναντι στα κριτήρια διανομής.

Ιδεολογικές – Κοσμοθεωρητικές Οπτικές. Η ιδεολογική – κοσμοθεωρητική λειτουργία του ανθρώπινου υποκειμένου έχει μελετηθεί ευρέως στο πλαίσιο ποικίλων ερευνητικών προβληματικών και θεωρητικών παραδόσεων στην Κοινωνική Ψυχολογία, έχοντας ως κύριες θεματικές αναφορές την κοινωνική τάξη και τις σχέσεις εξουσίας (Jost, Ledgerwood & Hardin, 2008; Duckitt & Fisher, 2003), τις οπτικές περί ανθρώπινης φύσης (Klubertanz, 2022; Wrightsman, 1974) και ανταγωνιστικού κόσμου (De Keere, 2020; Perry, Sibley & Duckitt, 2013), οι οποίες και συνδέονται άμεσα με υποτιθέμενα εγγενή ανθρώπινα χαρακτηριστικά και συγκεκριμένου περιεχομένου προτάγματα και ζητήματα. Υπό αυτή την έννοια και συνυπολογίζοντας πως η κοσμοθεωρητική προοπτική συνδέεται και διαμεσολαβείται από την έγκριση συστημάτων ιδεολογικής στάσης (Nilsson, 2007; Federico, Hunt & Ergun, 2009; Walsh, 2000) διαφορετικής λειτουργικότητας, οι οπτικές περί της κοινωνικής τάξης και οργάνωσης (Παπαστάμου, Προδρομίτης & Παππάς, 2022; Chrysoschoou, 2018), ο νεοφιλελευθερισμός (Bettache & Chiu, 2019; Girerd, Ray, Priolo, Codou & Bonnot, 2020), ως κυρίαρχη ιδεολογία, οι οπτικές περί ανθρώπινης φύσης (Klubertanz, 2022; Wrightsman, 1974) και ανταγωνιστικού κόσμου (Duckitt, Wagner, du Plessis & Birum, 2002; Perry, Sibley & Duckitt, 2013), ως συγκεκριμένες ποιότητες και εγγενή ανθρώπινα χαρακτηριστικά, ελέγχονται ως οργανωτικές αρχές της ηθικής συλλογιστικής.

Συγκεκριμένα, η ιδεολογία, ως μορφή υποκινούμενης γνώσης, αναφέρεται σε σχήματα και περιεχόμενα πρόσληψης και αναπαραγωγής της κοινωνικής τάξης, ευθέως και άμεσα συνδεδεμένα με βασικά ανθρώπινα κίνητρα περί κατανόησης του κόσμου (Feldman, 2013; Jost, Federico & Napier, 2013; Jost, Federico & Napier, 2009). Αναμειγνύοντας αξιολογικές εκτιμήσεις με αντικειμενικές περιγραφές και δεδομένης της σύνδεσης κοινωνικών και πολιτικών απόψεων με το ανήκειν σε ομάδες που θεωρούνται σημαντικές για τα άτομα, η ιδεολογία επιτρέπει την αποφυγή και διαχείριση υπαρξιακής απειλής και τη διατήρηση σημαντικών διαπροσωπικών σχέσεων (Jost, Ledgerwood & Hardin, 2008; Duckitt & Fisher, 2003; Jost, 2019; Jost, 2017). Εννοούμενη ως «σύμπλεγμα αναπαραστάσεων, έτοιμων ιδεών, σχετικής συνοχής, που ανακατεύει αξίες και δοξασίες, αλλά προσλαμβάνεται από όσους προσχωρούν σε αυτήν ως αληθινή και παγκοσμιοποιημένη γνώση» (Lipiansky, 1991, σελ. 359), φυσικοποιεί την κοινωνική αυθαιρεσία, μετατρέπει τις αξίες σε γεγονότα και το συμφέρον σε δίκαιο (Παπαστάμου, 2008), αφορμάται και κατευθύνεται από συγκεκριμένα κίνητρα. Τέλος, ως ένα σύνολο από συναινετικά κοινές πεποιθήσεις και δόγματα, που παρέχουν την ηθική και πνευματική βάση για ένα κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό σύστημα, διαποτίζει την ανθρώπινη ύπαρξη με νόημα και έμπνευση, καλλιεργεί ψευδαισθήσεις και απειλεί την ατομική ελευθερία, μειώνοντας, όχι πάντοτε εξίσου αποτελεσματικά, το άγχος, τα αισθήματα ενοχής και ντροπής, ασυμφωνίας, δυσφορίας και αβεβαιότητας (Chen & Tyler, 2001; Jost & Hunyady, 2002; Kluegel & Smith, 1986).

Ως ιδεολογία ο νεοφιλελευθερισμός, συνιστά συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτικό πρόταγμα και, ταυτόχρονα, σύστημα ιδεών ανθρωπολογικών προεκτάσεων με σαφές πολιτικοπολιτισμικό αποτύπωμα (Girerd, Ray, Priolo, Codou & Bonnot, 2020; Beattie & Chiu, 2019; Asen, 2017), δεδομένου ότι διατυπώνει ευρύτερες παραδοχές περί της «ουσίας» και των ιδιοτήτων του ατόμου. Προτείνοντας την κατανόηση του εαυτού ως ένα συνεχές αναπτυξιακό έργο και την ανάγκη για προσωπική ανάπτυξη και ολοκλήρωση ως επιτακτική (Adams, Estrada-Villata, Sullivan & Markus, 2019; Beattie, 2019), προϋποθέτει ελευθερία από τους περιορισμούς εξωτερικών παρεμβάσεων και θέτει ως κοινό αξίωμα τις αποτελεσματικά ανταγωνιστικές σχέσεις, στο πλαίσιο ελάχιστων κρατικών παρεμβάσεων (Beattie, 2019). Δίνοντας έμφαση στην ατομική ελευθερία, την αυτό – έκφραση και την προσωπική ανάπτυξη (Deleuze & Guattari, 1980) έναντι άλλων φιλελεύθερων αξιών, όπως η ισότητα, ενισχύει ατομικιστικές ψυχολογικές τάσεις (Adams, Estrada-Villata, Sullivan, & Markus, 2019; Kashima, 2019) και συνιστά ένα εξαιρετικά ελκυστικό πλαίσιο δραστηριοποίησης για φιλόδοξα άτομα (Davies, 2016). Απορρίπτοντας, λοιπόν, οτιδήποτε μπορεί να παρεμποδίσει την ατομική εξέλιξη και έκφραση – ακόμη και αν πρόκειται για υποχρεώσεις πολιτών – ενισχύει την ιδιωτική πρωτοβουλία και το ατομικό οικονομικό συμφέρον ως μέσα και μέτρα της προσωπικής ευεξίας και ευτυχίας (Adams et al., 2019; Venugopal, 2015), διακινδυνεύοντας τους όρους της κοινωνικής δέσμευσης, υπό την έννοια του συμμετέχειν.

Οι εκδηλώσεις νεοφιλελεύθερων πολιτισμικών προτύπων συνδέονται με ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών φιλοσοφιών και κοσμοθεωριών (Leone, Giacomantonio & Lauriola, 2019; Wolford, 2005; Frodeman, Briggie & Holbrook, 2012; Birch, 2015), όπως

η κοσμοθεωρία περί ανταγωνιστικού κόσμου (Competitive Worldview). Άμεσα σχετιζόμενη με την τεχνογνωσία και τη διακίνηση της γνώσης μεταξύ των ικανών και επιτυχημένων (Perry, Sibley & Duckitt, 2013; Duckitt, Wagner, du Plessis & Birum, 2002; Sibley, Wilson & Duckitt, 2007), ο κόσμος περιγράφεται ως ένα εξαιρετικά ανταγωνιστικό περιβάλλον, αντίστοιχο της ζούγκλας, όπου η εμπλοκή σε έναν ανελήτο και ανήτικο αγώνα για πόρους και δύναμη είναι αναπόφευκτη και η νίκη το παν (Perry, Sibley & Duckitt, 2013; Duckitt, Wagner, du Plessis & Birum, 2002; Federico, Hunt & Ergun, 2009). Επιμένοντας στην διατήρηση της διομαδικής ιεραρχίας και δικαιολογώντας την ανισότητα, προσελκύει άτομα που ανήκουν στην συντηρητική, δεξιά πλευρά του συμβατικού φάσματος δεξιά – αριστερά (Freire, 2015; Duckitt, 2001) ή που έχουν εκτεθεί σε κοινωνικές καταστάσεις υψηλής ανισότητας και ανταγωνισμού (Perry, Sibley & Duckitt, 2013; Radkiewicz & Skarżyńska, 2021). Ως κοσμοθεωρητικό σύστημα, καλλιεργεί την πίστη στην δυναμική της κυριαρχίας έναντι του αδύναμου, παράγοντας και συντηρώντας δικαιολογητικές πεποιθήσεις βάσει των οποίων οι περισσότερο ισχυροί είναι πατερναλιστικά καλοπροαίρετοι προς τους λιγότερο ισχυρούς (Duckitt, 2001; Duckitt & Fisher, 2003).

Δεδομένου ότι η ιδεολογία είναι πλήρης ανθρωπολογικού περιεχομένου (Klubertanz, 2022; Torchia, 2007), συνεξετάζεται ο λόγος περί της ανθρώπινης φύσης, ως η διαλεκτική σχέση εσωτερικής συνέπειας – εξωτερικής ανατροφοδότησης και μεταφυσικού – αντιμεταφυσικού, που εκφράζει την ειδοποιό δραστηριότητα του ανθρώπινου υποκειμένου, τη δυνατότητα του, δηλαδή, να πραγματεύεται και να αναστοχάζεται την ίδια του την ύπαρξη (Laird, 2014; Wrightsman, 1964; Jaggar, 1983). Σύμφωνα με τον Wrightsman (1964), η Φιλοσοφία περί της Ανθρώπινης Φύσης (PHN), ως η συνισταμένη έξι παραγόντων – οι οποίοι μπορούν και να θεωρηθούν ανεξάρτητοι μεταξύ τους – λειτουργώντας ως υπαρξιακό και ερμηνευτικό υπόστρωμα, καθορίζει τους όρους της διαπραγμάτευσης μεταξύ εαυτού και «άλλων». Συγκεκριμένα, συνοψίζοντας τα κεντρικά θεματικά σημεία αναφοράς, καταλήγει σε δυο κύριους άξονες. Από τη μια, περιγράφει την αξιοπιστία, τον αλτρουισμό, την ανεξαρτησία και τη δύναμη της θέλησης – ορθολογισμό, ως βασικούς ρυθμιστικούς παράγοντες της ανθρώπινης συμπεριφοράς και μέτρο της στάσης και των προοπτικών ενός υποκειμένου απέναντι σε ένα άλλο, και από την άλλη, την πολυπλοκότητα και τη μεταβλητότητα, ως κοινό πυρήνα αξιολογικής φύσης, που σχετίζεται ευθέως και άμεσα με την κατανόηση και τη συνέπεια της ανθρώπινης φύσης (Wrightsman, 1964; Maddock & Kenny, 1972; Agger, Goldstein & Pearl, 1961). Αξιοποιούμενη ως κοσμοθεωρητική διάσταση της κοινωνικής σκέψης και διχοτομικό ταξινομικό σύστημα, αναγνωρίζει τον πολιτικό κυνισμό, τον ορθολογισμό, τα χαμηλότερα επίπεδα ικανοποίησης από τη ζωή και τις λιγότερο ευνοϊκές αξιολογικές κρίσεις για εαυτό και «άλλους» ως βάση διαφοροποίησης της *αρνητικής φιλοσοφίας περί της ανθρώπινης φύσης* από την *θετική φιλοσοφία περί της ανθρώπινης φύσης*, η οποία και συνδέεται με ισχυρά θρησκευτικά αισθήματα, την αξιοπιστία, την ηθική και την υπευθυνότητα, τη στοχοπροσήλωση, τον αλτρουισμό και την αισιόδοξη θέαση της ζωής (Wrightsman, 1964; Sanford, 1961).

Επομένως, οι μεταξύ των υποκειμένων διευθετήσεις αναδεικνύονται σε μετασχηματιζόμενες μορφές συλλογιστικής και κατανόησης του κόσμου και

αναπλασιώνουν ουσιαστικά την διαλεκτικά διαπραγματεύσιμη και διαπραγματευόμενη πραγματικότητα εξίσου με κοινωνικοπολιτικούς και ανθρωπολογικούς όρους.

Ηθική – Ηθικά Περιεχόμενα. Ως μια συμπυκνωτική θεωρία που αποπειράται να συστηματοποιήσει τις προβληματικές της ηθικής σκέψης και αξιολόγησης (Haidt & Joseph, 2004), η Θεωρία Ηθικών Θεμελίων, υποστηρίζει πως η έννοια της ηθικής ρυθμίζεται δια μέσου και εξαιτίας πέντε διαστάσεων ηθικών θεμελίων, φιλοσοφικών προεκτάσεων και εύλογης εξελικτικής πορείας (Graham et al., 2011; Graham & Haidt, 2012), οι οποίες συνοψίζονται ως εξής:

- ∴ Βλάβη/Φροντίδα: Σχετίζεται με αξίες, όπως η συμπόνια, η καλοσύνη και η φροντίδα και αναφέρεται στην ικανότητα του ανθρώπου να συναισθάνεται – ή και όχι - τον πόνο του άλλου.
- ∴ Δικαιοσύνη/Αμοιβαιότητα: Υπογραμμίζει την αρχή της αναλογικότητας, αναφέρεται στο αίσθημα περί δικαίου, στην διεκδίκηση των δικαιωμάτων και την έννοια της αυτονομίας.
- ∴ Ενδοομαδική Αφοσίωση: Αφορά το αίσθημα πατριωτισμού, την αυτοθυσία και την επαγρύπνηση ως υποχρέωση απέναντι στην ομάδα.
- ∴ Αυθεντία/Σεβασμός: Στο πλαίσιο υποχρεωτικά ιεραρχικών κοινωνικών σχέσεων, αναφέρεται στο σεβασμό της παράδοσης και την υπακοή στην νόμιμη εξουσία.
- ∴ Αγνότητα/Ιερότητα: Η αγνότητα, ο έλεγχος των σαρκικών, κυρίως, επιθυμιών και η υγιεινή τίθενται ως βασικές συνιστώσες της προσπάθειας του ανθρώπου να ζει ενάρετα.

Σύμφωνα με την Θεωρία των Ηθικών Θεμελίων, η ηθική τροφοδοτώντας τους ανθρώπους με νόημα, ρυθμίζει τη στάση απέναντι σε εαυτό και «άλλους», την ευαισθησία σε εξωτερικές/εσωτερικές ανατροφοδοτήσεις, καθορίζει τους όρους της διαπραγμάτευσης σε δημόσιο και ιδιωτικό επίπεδο και λειτουργεί εξισορορητικά ανάμεσα στην απεμπλοκή από τους περιορισμούς του συν – ανήκειν και την πρόκριση της επιμεριστικότητας – επίκλησης ειδικών συνθηκών (Haidt & Kesebir, 2010; Graham et al., 2011; Graham et al., 2018; Zigon, 2009). Δεδομένου, μάλιστα, ότι η έννοια της ηθικής, διευκολύνει την αξιοθέτηση της κοινωνικής πραγματικότητας και διέπει σχέσεις εμπιστοσύνης, τη βάση δηλαδή νομιμοποίησης της κοινωνικής τάξης, εξ' ορισμού δεν μπορεί να θεωρηθεί έννοια κενή ιδεολογικού περιεχομένου (Rawls, 2010; Alexander, 2014). Οπότε, εξετάζοντας το αφήγημα περί ηθικής των φιλελεύθερων και των συντηρητικών, οι διαφορές που εμφανίζονται συστηματικά μεταξύ τους αξιολογούνται ως προβλέψιμες και προβλεπόμενες (McAdams et al., 2014; Haidt & Hersh, 2001; Haidt & Graham, 2007). Συγκεκριμένα, οι συντηρητικοί προκρίνοντας τις διαστάσεις της *ενδοομαδικής αφοσίωσης*, της *εξουσίας/σεβασμού* και της *αγνότητας/ιερότητας*, αντιστέκονται σθεναρά στην κοινωνική αλλαγή, αποδέχονται την ανισότητα ως φυσική και αναπόφευκτη, εμφανίζονται ως περισσότερο δογματικοί με εντονότερο άγχος θανάτου και επιλέγουν τη σύγκρουση ως μηχανισμό αποκατάστασης της τάξης (Schein & Gray, 2015; Graham, Haidt & Nosek, 2009; Graham, Nosek & Haidt, 2012; Sherkat & Ellison, 1997; Haidt & Graham, 2007). Αντίθετα, οι φιλελεύθεροι επιδεικνύουν συστηματικά την προτίμηση τους στην

εξήγηση και τη δικαιολόγηση βάσει βλάβης/φροντίδας και δικαιοσύνης/αμοιβαιότητας, ενώ, παράλληλα, δεσμεύονται στην προάσπιση αξιών, όπως ο αλτρουισμός, η δικαιοσύνη και η ισότητα, στο πλαίσιο της προώθησης ευρύτερων κοινωνικών αλλαγών (Schein & Gray, 2015; Carens, 1992; Perry & Perry, 2010; Graham, Nosek & Haidt, 2012).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η συντηρητική σκέψη αναφέρεται γενικά σε αρχές, ενώ οι προοδευτικές οπτικές είναι ανθρωπιστικά προσανατολισμένες, εύλογα ο ηθικός απολυταρχισμός, ως αυτοαναφορικό συναίσθημα, συνδέεται άμεσα με τις δέσμες των ηθικών θεμελίων. Ως απαραβίαστη αρχή ανεξάρτητη του περιεχομένου, οριοθετεί και οριοθετείται στα ποιοτικά χαρακτηριστικά που προσδίδονται από τα άτομα στην έννοια της ηθικής (Peterson, Smith, Tannenbaum, & Shaw, 2009; Vecina, Chacón, & Pérez-Viejo, 2016). Πηγάζοντας από επιστημολογικά κίνητρα περί βεβαιότητας και λειτουργώντας ως κατ' εξοχήν εκλογικευτικός μηχανισμός, η ηθική απολυτότητα παραβιάζει τους όρους και τις προϋποθέσεις της κοινωνικής συνδεσιμότητας (McConnell, 1981; Shaw, Quezada & Zárate, 2011; Haidt & Kesebir, 2010) και προτείνει ένα πρότυπο βάσει του οποίου η ηθική είναι ανεξάρτητη της κουλτούρας, του διακυβέυματος, της περίπτωσης. Θεωρώντας τον κάθε άνθρωπο ξεχωριστά ως μέσο και μέτρο ηθικών κρίσεων (Peterson, Smith, Tannenbaum, & Shaw, 2009; Graham & Haidt, 2012), θέτει τα ήθη ως υπαγορευμένα από ιδιοτελείς σκοπούς και την επί της ουσίας ηθική συμπεριφορά ως προαιρετική (Leone, Giacomantonio & Lauriola, 2019; Shaw, Quezada & Zárate, 2011; Hawley, 2008). Ως αποτέλεσμα, οι κοινωνικοηθικές διευθετήσεις πραγματοποιούνται στο πλαίσιο ατομικών διαπραγματεύσεων σε συνθήκες ηθικής χαλάρωσης, καθιστώντας την κοινωνική συνύπαρξη επισφαλή (Vecina, Chacón, & Pérez-Viejo, 2015; Graham, Nosek, Haidt, Iyer, Koleva, & Ditto, 2011). Με δεδομένα αυτά, δικαιούται κανείς να συμπεράνει πως ο ηθικός απολυταρχισμός νοούμενος ως σχήμα σκέψης που είτε παρεμποδίζει την αναγωγή και την αντιστοίχιση της ηθικής με τα εκάστοτε κοινωνικά συμφραζόμενα (Hawley, 2008) είτε υπερτονίζει τη θετικότητα της συνεκτικότητας δια μέσου της έμπρακτης υπηρετήσης ενός ιδεώδους, υπενθυμίζει πως η ηθική συμπεριφορά ενέχει εγγενώς μια κάποια λογική περί συνέπειας.

Κανόνες Συνεκτικότητας. Η συνεκτικότητα, άλλοτε ως κοινωνιοψυχολογική έννοια και κοινωνική αξία (Festinger, 1957; Heider, 1946, 1958; Newcomb, 1953) και άλλοτε ως πάγιο ανθρώπινο αίτημα και φυσική ανάγκη, μελετάται ως ιδεολογικός κανόνας και προβληματική περί των ατομικών διαφορών, αντίστοιχα. Αναφερόμενη στην ανάγκη για συνέπεια μεταξύ πεποιθήσεων, συμπεριφορών και στάσεων, σε δημόσιο και ιδιωτικό επίπεδο (Unsworth & Miller, 2021; Nichols & Webster, 2014; Caspi & Moffitt, 1993; Campus, 1974), εγχειρηματοποιείται και αξιοποιείται, καταρχήν και κατ' εξοχήν, ως συγκεκριμένη θεωρητική προβληματική που προϋποθέτει μια διάθεση ταξινόμησης των συμμετεχόντων με κύριο «χαρακτηριστικό προσωπικότητας» την προσήλωση ή μη στη σταθερότητα λόγων και έργων ή στη διαχρονική συνέπεια των λόγων και των συμπεριφορών (Παπαστάμου και Προδρομίτης, 2010; Swann & Brooks, 2012; Fleeson & Nofhle, 2008). Υπό αυτή την έννοια, χαμηλά επίπεδα ανάγκης για συνεκτικότητα συνδέονται με αυθόρμητες και απρόβλεπτες αντιδράσεις, προτίμηση

για συνεχείς και γρήγορες αλλαγές, χαμηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης και υψηλότερα επίπεδα κατάθλιψης (Eriksson & Lindström, 2007; Guadagno & Cialdini, 2010; Sheldon et al., 1997; Cialdini et al., 1995). Αντίθετα, υψηλά επίπεδα ανάγκης για συνεκτικότητα, συνδέονται με αυξημένη ανάγκη για σταθερότητα (Nichols & Webster, 2014; Eriksson & Lindström, 2007; Koriat & Adiv, 2016), κυρίως σε προσωπικό επίπεδο, υψηλότερα επίπεδα αυτοελέγχου (Suh, 2000), μειωμένη ανάγκη επιβεβαίωσης από εξωτερικές πηγές (Crocker & Wolfe, 2001), εντονότερη ανησυχία σχετικά με την καταλληλότητα της εκάστοτε κοινωνικής συμπεριφοράς και μειωμένη διακύμανση αντιδράσεων σε εξωτερικές ανατροφοδοτήσεις (Butler, Hokanson, & Flynn, 1994).

Από την άλλη πλευρά, σε επίπεδο αφηρημένης ιδεολογικής αρχής, η συνεκτικότητα, ως σχήμα σκέψης διπλής ανάγνωσης, τροφοδοτεί τους ανθρώπους με νόημα και συνιστά το υπαρξιακό έδαφος πάνω στο οποίο δομείται ο κοινωνικός εαυτός. Προβαλλόμενη ως θεμέλιο προσωπικής και κοινωνικής αρμονίας, θεωρείται κύριο πειστήριο ωριμότητας και ανάγεται σε προϋπόθεση ασφάλειας και προβλεπτικότητας της ανθρώπινης σκέψης και συμπεριφοράς (Παπαστάμου και Προδρομίτης, 2010). Σύμφωνα με τους Παπαστάμου και Προδρομίτη (2010), ως νόρμα κανονιστικού χαρακτήρα και ιδεολογικών προεκτάσεων και κατά τη ρητή ή λανθάνουσα ενεργοποίηση της στο δημόσιο λόγο, η συνεκτικότητα επιδέχεται πολλαπλών αναγνώσεων. Έτσι, η *θετική ανάγνωση του κανόνα συνεκτικότητας*, ως υπερ – κανονιστική έννοια αναφέρεται και ανάγεται στις έννοιες της συνέπειας, της αξιοπιστίας και της σταθερότητας, και αντιπαραβάλλεται συστηματικά με τη στιγμιστική όψη των αρνητικών περιεχομένων του δογματισμού και της αδιαλλαξίας, την *αρνητική, δηλαδή, ανάγνωση του κανόνα συνεκτικότητας*. Στον αντίποδα, η *θετική ανάγνωση της μη συνεκτικότητας*, ως οργανωτική αρχή σύμφυτη με την ανοιχτότητα εντός του πνεύματος των καιρών, ως αξία και στοιχείο προσωπικότητας, πριμοδοτεί την ευελιξία και την προσαρμοστικότητα, σε αντίθεση με την *αρνητική ανάγνωση της μη συνεκτικότητας*, η οποία και ματαιώνει βιαίως τις προσδοκίες των υποκειμένων, δεδομένου ότι αναδεικνύει τις έννοιες της αναξιοπιστίας και του αριβισμού.

Λαμβάνοντας υπόψη, επομένως, πως η συνεκτικότητα συνιστά την πολυτιμότερη ίσως ενσάρκωση της ανθρώπινης φύσης και δεδομένου ότι η έγκλιση περί ανηθικότητας, επί της ουσίας, ισοδυναμεί με την ενεργοποίηση της αρνητικής ανάγνωσης της μη συνεκτικότητας, ηθική συμπεριφορά και συνέπεια διατηρούν μια στενή σχέση. Εμπλέκοντας, λοιπόν, τις ηθικές κρίσεις και τις επιμέρους πλαισιώσεις του κανόνα συνεκτικότητας, αναδεικνύεται η διεργασία που ενεργοποιείται, όταν κάποιος εγκαλείται ως ανήθικος και καταλήγει να κρίνεται ως μη συνεπής, ως συνεπώς μη ηθικός. Βάσει όλων των παραπάνω, η συμπερίληψη και συνεξέταση της συνεκτικότητας ως διαμεσολαβητικού παράγοντα της σχέσης ηθικής – δικαιοσύνης κρίνεται απαραίτητη, δεδομένου, μάλιστα, πως η μέχρι τώρα βιβλιογραφία – ρητά τουλάχιστον – δεν την συμπεριλαμβάνει.

Νόρμες Διανεμητικής Δικαιοσύνης. Δεδομένου ότι η αναζήτηση αυστηρών και αντικειμενικών κριτηρίων αξιολόγησης και καθορισμού της δίκαιης συμπεριφοράς, θα παραγνώριζε τη σημασία του υποκειμενικού βιώματος, αναγνωρίζεται ότι τα πρότυπα

της δικαιοσύνης συνιστούν μια κοινωνικά κατασκευασμένη πραγματικότητα, η δυναμική της οποίας διαμορφώνει, διατηρεί και μεταβάλλει τις εκτιμήσεις των ανθρώπων περί δικαίου (Bauman & Skitka, 2009; Folger, 2012; Deutsch, 1983; Folger, 1977; Folger, Cropanzano & Goldman, 2005). Συγκεκριμένα, και όσον αφορά στη δικαιοσύνη ως προς την κατανομή αγαθών, υπογραμμίζεται ότι οι άνθρωποι αντιδρούν στις αποφάσεις τρίτων, αξιολογώντας κάθε φορά το βαθμό στον οποίο αυτές οι αποφάσεις θεωρούνται δίκαιες, με απόλυτους ή σχετικούς όρους (Bacon, 2010; Goodwin & Darley, 2008; Tyler, 1994). Οι νόρμες της διανεμητικής δικαιοσύνης, ως κριτήρια των διαδικασιών διανομής αγαθών και πόρων σε πλαίσια οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης, προϋποθέτουν και βασίζονται σε κοσμοθεωρητικές αρχές, συνιστώντας την έμπρακτη υλοποίηση ηθικών παραδοχών (Arsenio, 2015; Sparkes, 1990, Folger, Cropanzano & Goldman, 2013). Ανταποκρινόμενες σε διαφορετικές λογικές, αντιστοιχούν σε πολιτικά προτάγματα και πολιτικές πράξεις και αποτυπώνονται ως η ενεργός συμβολή στην κοινωνικοπολιτική οργάνωση (Van Parijs, 2017; Miller, 2017).

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την *αρχή της ευθυδικίας*, το όφελος είναι ανάλογο της συνεισφοράς, οπότε και οι διαπραγματεύσεις και οι συγκρίσεις μεταξύ των ατόμων γίνονται με όρους υπέρ και υπό – ωφέλειας (Adams, 1965; Greenberg & Cohen, 2014). Πριμοδοτείται στις περιπτώσεις όπου η παραγωγικότητα συνιστά το κύριο διακύβευμα (Deutsch, 1975; Arts & Gelissen, 2001) και, με όρους κοινωνικής πολιτικής, εμφανίζεται στο λόγο των συντηρητικών καθεστώτων ως η βάση των προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας (Ennser-Jedenastik, 2018). Η *αρχή της ισότητας*, από την άλλη, στηρίζεται στη διαμόρφωση και εφαρμογή όρων, ικανών να εξασφαλίζουν την ίση μεταχείριση όλων ανεξαιρέτως και ανεξαρτήτως κοινωνικής θέσης, εισοδήματος, συνεισφοράς ή ανάγκης (Deutsch, 1975). Διασφαλίζει την κοινωνική αρμονία και προφυλάσσει από τη διάρρηξη των διαπροσωπικών σχέσεων (Ennser-Jedenastik, 2018). Τέλος, η *αρχή της ανάγκης*, υποστηρίζει πως οι παροχές θα πρέπει να προσανατολίζονται – κυρίως – σε εκείνους που βρίσκονται σε δυσμενή θέση (Deutsch, 1975). Πρόκειται για μια νόρμα που προκρίνεται σε κοινότητες οι οποίες δίνουν προτεραιότητα στην ατομική ανάπτυξη και ευημερία, εστιάζοντας και παρέχοντας βοήθεια βάσει εισοδηματικών κριτηρίων (Arts & Gelissen, 2001).

Περαιτέρω, σύμφωνα με τον Ennser – Jedenastik (2017), η υψηλή κοινωνική θέση και η αφθονία των αγαθών συνδέεται με την πριμοδότηση του κανόνα της ευθυδικίας, ενώ η αποστέρηση και η φτώχεια με την προτίμηση των αρχών της ισότητας και της ανάγκης. Εξίσου, βέβαια, οι αξίες και η πολιτική ιδεολογία επηρεάζουν την επιλογή κριτηρίου διανομής (Rasinski, 1987). Συγκεκριμένα, οι συντηρητικοί αξιολογούν την αρχή της ευθυδικίας ως περισσότερο δίκαιη, ενώ οι προοδευτικοί προτιμούν την αρχή της ισότητας (Rasinski, 1987; Skitka & Tetlock, 1992). Προηγούμενες έρευνες, μάλιστα, έχουν δείξει ότι η σχέση ανάμεσα στην ιδεολογία και τις προτιμήσεις για συγκεκριμένες πολιτικές διαμεσολαβείται από τις εκτιμήσεις των ατόμων περί κοινωνικής δικαιοσύνης (Deutsch, 1975; Feygina, 2013). Επιπλέον, αν και συνήθως εκείνοι που συνεισφέρουν λιγότερο διατείνονται ότι η νόρμα της ευθυδικίας δεν έχει εφαρμογή, διεκδικώντας, έτσι, μερίδιο ίσο με αυτό των άλλων (Leventhal & Anderson, 1970; Messick & Sentis, 1979), σε κάποιες περιπτώσεις,

δεδομένου ότι στην επιλογή νόρμας διανομής υπεισέρχονται και ζητήματα εξοικονόμησης χρόνου και γνωστικών πόρων, οι άνθρωποι που εμπλέκονται συστηματικά σε προβλήματα διανομής προτιμούν τη νόρμα της ισότητας, ακόμη κι αν η εφαρμογή της νόρμας της ευθυδικίας θα τους επέτρεπε να αποσπάσουν μεγαλύτερο μερίδιο (Mikula, 1980).

Επιπλέον, παρόλο που δεν περιλαμβάνεται στην κλασική εργογραφία περί διανεμητικής δικαιοσύνης, ο *σοβινισμός πρόνοιας* αποτελεί ένα ιδεολογικό πρόταγμα απολύτως σχετικό με τα κριτήρια και τις προτεραιότητες στην κατανομή πόρων και αγαθών, θέτοντας ως μέτρο την πολιτισμική – εθνοτική ένταξη ως στοιχείο ταυτότητας (De Koster, Achterberg & Van der Waal, 2013; Hjorth, 2016). Αν και συνήθως εξετάζεται ως μέρος του αφηγήματος των λαϊκίστικων ριζοσπαστικών δεξιών, στο πλαίσιο κυρίως αντιμεταναστευτικών πολιτικών, ο σοβινισμός πρόνοιας θεμελιώνει το δικαίωμα διανομής στην ένταξη (Careja, Elmelund-Præstekær, Baggesen Klitgaard & Gahner Larsen, 2016; Kitschelt & McGann, 1995) και θέτει ως κριτήριο την ιθαγένεια, την εθνικότητα, τη φυλή, τη θρησκεία (De Koster, Achterberg & Van der Waal, 2013; Kootstra, 2016). Ως μια έμπρακτη επιλεκτική ευαισθησία με κριτήριο τη διομαδική ένταξη, πριμοδοτεί την αρχή της ισότητας για τους όμοιους και ενεργοποιεί την αρχή της ευθυδικίας για διαφορετικές εθνικές ή εθνοτικές ομάδες (Van Oorschot, 2006), για αυτό άλλωστε και προκρίνεται σε χώρες με φιλελεύθερα και συντηρητικά καθεστώτα πρόνοιας (De Koster, Achterberg & Van der Waal, 2013).

Δεδομένου ότι θεωρητικές έννοιες, όπως οι νόρμες διανεμητικής δικαιοσύνης, άμεσα σχετιζόμενες με την κοινωνική δικαιοσύνη και το δέον γενέσθαι και σαφώς δηλωτικές της ιδεολογικής θέσης και της κοινωνικής ταυτότητας, μεταφράζονται σε εφαρμοσμένα πλαίσια της πραγματικής ζωής, είναι εύλογο να σκεφτεί κανείς πως η ηθική, έστω και ανεπίγνωστα, αναδεικνύεται σε άξονα οριοθέτησης και αποτίμησης του κοινωνικού.

Παρούσα Έρευνα

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, αξιοποιώντας την ήδη γνωστή σχέση ιδεολογικών – κοσμοθεωρητικών οπτικών και νορμών διανεμητικής δικαιοσύνης, διερευνούμε το διαμεσολαβητικό ρόλο της οπτικής περί ηθικών θεμελίων, της πίστης στην αποκλειστική αντικειμενικότητα ενός συγκεκριμένου ορισμού περί ηθικής και της ανάγνωσης του κανόνα συνεκτικότητας. Συγκεκριμένα, αποτυπώνοντας τις διαφορετικές οπτικές περί ηθικής, που προκρίνονται βάσει της διερεύνησης και χαρτογράφησης της αίσθησης και της νοηματοδότησης του κόσμου, τοποθετημένης στο συνεχές διαπροσωπικής και διομαδικής συμπεριφοράς, ελέγχουμε τον βαθμό προσήλωσης σε επιμέρους δέσμες ηθικών περιεχομένων, και πώς ακριβώς αυτή προβλέπει την ανάγνωση του κανόνα συνεκτικότητας, ως πρόταγμα και μέτρο κανονιστικού χαρακτήρα, θεωρώντας πως η έκφραση της συνεκτικότητας στο πεδίο της ηθικής προβλέπει την πριμοδότηση ή την απόρριψη των νορμών της διανεμητικής δικαιοσύνης.

Υπό αυτή την έννοια, ελέγχεται η υπόθεση ότι οι ιδεολογικές και κοσμοθεωρητικές οπτικές προκρίνουν συγκεκριμένα περιεχόμενα ηθικής αναφοράς,

που με τη σειρά τους προβλέπουν το επίπεδο ηθικής απολυτότητας, βάσει του οποίου αποδίδεται θετικό ή αρνητικό πρόσημο στον κανόνα συνεκτικότητας, ο οποίος καθορίζει εν τέλει τη στάση που υιοθετείται απέναντι στα κριτήρια διανομής αγαθών.

Μεθοδολογία

Συμμετέχοντες. Τριακόσιοι δεκατρείς συμμετέχοντες, 193 γυναίκες (61.7%), 112 άνδρες (35.8%) και 8 άτομα που επέλεξαν τον αυτοπροσδιορισμό ως προς το φύλο (2.6%), ηλικίας από 18 έως 71 ($M_{age}=30.28, SD=13.37$), συμμετείχαν στην έρευνα κατά τη χρονική περίοδο Μαρτίου – Απριλίου 2022.

Διαδικασία. Οι συμμετέχοντες, αρχικά, ενημερώθηκαν για την εθελοντική φύση της συμμετοχής τους στην έρευνα. Διαβεβαιώθηκαν πως οι απαντήσεις τους είναι απόλυτα εμπιστευτικές και ανώνυμες, ενώ, παράλληλα, ενημερώθηκαν πως στόχος της έρευνας ήταν η αποτύπωση των διαφόρων σκεπτικών που υπάρχουν πάνω σε διάφορα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα, καθώς και σε ζητήματα ηθικού προβληματισμού, τα οποία απασχολούν γενικά τους ανθρώπους και εμφανίζονται κατά καιρούς στο δημόσιο διάλογο. Τα ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια χορηγήθηκαν από την ίδια την ερευνήτρια στην Αθήνα και στην επαρχία.

Το αρχικό ενημερωτικό φύλλο του ερωτηματολογίου, ακολούθησαν μετρήσεις σχετικές με τις ιδεολογικές (ιδεολογία, νεοφιλελευθερισμός) και κοσμοθεωρητικές (κοσμοθεωρία περί ανταγωνιστικού κόσμου, φιλοσοφία της ανθρώπινης φύσης) διαστάσεις της κοινωνικής σκέψης. Ακολούθως, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν ερωτήσεις σχετικές με τον τρόπο που προσλαμβάνεται η έννοια της συνεκτικότητας. Επιπλέον, δόθηκαν ερωτήσεις αναφορικά με τις έννοιες της ηθικής – ηθικότητας (morality), της ηθικής απολυτότητας (moral absolutism) και της διανεμητικής δικαιοσύνης. Τέλος, συλλέχθηκαν τα δημογραφικά τους στοιχεία. Σημειώνεται πως όλες οι μετρήσεις έγιναν με 7-βάθμιες κλίμακες τύπου Likert (διαφωνώ απόλυτα – συμφωνώ απόλυτα, καθόλου – απόλυτα). Η διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ήταν 15-20 λεπτά.

Μετρήσεις

Ιδεολογία. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν ερωτήσεις σχετικές με την οπτική τους περί της κοινωνικής τάξης. Οι δεκαέξι προτάσεις της εν λόγω κλίμακας συγκροτούν τους εξής δείκτες (Παπαστάμου, Προδρομίτης, & Παππάς, 2022; Chryssochoou, 2018): *Συμπόνια* («Με πονάει όταν άλλοι άνθρωποι υποφέρουν»), *Σχετική Αποστέρηση* («Συχνά δυσκολεύομαι να αποκτήσω τα πράγματα που εγώ και η οικογένειά μου χρειαζόμαστε», «Είμαι ικανοποιημένος/η από τη ζωή μου» [αντεστραμμένο]) ($r=.21, p < .001$), *Νομιμοποίηση Διαφορών Ισχύος* («Σ' αυτή τη χώρα οι διαφορές ισχύος ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες δεν θα αλλάξουν ποτέ»), *Κοινωνική Κινητικότητα* («Στην κοινωνία μας, όποιος προσπαθεί σκληρά πετυχαίνει στο τέλος», «Ο καθένας μπορεί να αλλάξει από μόνος του τη μοίρα του και να ανέβει κοινωνικά») ($r=.65, p < .001$), *Επικινδυνότητα* («Αυτόν τον καιρό στη χώρα μας, η ζωή είναι απρόβλεπτη και επικίνδυνη»), *Κολεκτιβισμός* («Μόνο μαζί με άλλους που βρίσκονται στην ίδια θέση, μπορεί κανείς να αγωνιστεί για να βελτιώσει και τη δική

του»), Αναπαραγωγή της Κοινωνικής Τάξης («Ακόμη κι αν κάποιος έχει τα προσόντα, αν δεν προέρχεται από τις ανώτερες τάξεις, δεν θα επιτύχει»), Κανόνας Εσωτερικότητας («Έχω την ανάγκη να αισθάνομαι ότι εγώ προσωπικά καθορίζω τη μοίρα μου» και Πολιτικοποίηση («Ήταν πάντα σημαντικό για μένα να εκφράζω δημόσια τις πολιτικές μου απόψεις», «Ό,τι και να κάνω δεν μπορώ να επηρεάσω τίποτα από αυτά που συμβαίνουν στην πολιτική» [αντεστραμμένο]), με υψηλή αξιοπιστία ($\alpha=.81$). Χρησιμοποιήθηκε 7-βαθμα κλίμακα Likert, όπου 1=Διαφωνώ Απόλυτα και 7=Συμφωνώ Απόλυτα.

Κοσμοθεωρία περί Ανταγωνιστικού Κόσμου (Competitive Worldview). Προκειμένου να μετρηθεί ο βαθμός στον οποίο ο κόσμος γίνεται αντιληπτός ως ένα εξαιρετικά ανταγωνιστικό περιβάλλον, αντίστοιχο της ζούγκλας, χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα Competitive Worldview Scale (Duckitt, Wagner, du Plessis & Birum, 2002). Από τις δεκατέσσερις προτάσεις της κλίμακας προέκυψε ο ενιαίος δείκτης Ζούγκλα με αποδεκτή αξιοπιστία ($\alpha=.77$). Χρησιμοποιήθηκε 7-άθμβια κλίμακα Likert, όπου 1=Διαφωνώ Απόλυτα και 7=Συμφωνώ Απόλυτα, και ορισμένες προτάσεις, όπως «Στη ζωή είναι σημαντικότερο να είναι κανείς ακέραιος στις συναλλαγές του με τους άλλους από το να έχει χρήματα και εξουσία.», «Ο καθένας μας έχει δικαίωμα στην απαλλαγή λόγω αμφιβολιών.» κ.α. χρησιμοποιήθηκαν αντεστραμμένες προκειμένου 1=Συμπόνοια/Αλληλεγγύη και 7=Ζούγκλα. Ενδεικτικές προτάσεις του συγκεκριμένου δείκτη: «Εάν είναι απαραίτητο να γίνει κανείς ψυχρός και εκδικητικός προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του, τότε θα πρέπει να το κάνει.», «Στον κόσμο αυτό ο ένας τρώει τον άλλο, οπότε μερικές φορές πρέπει να είσαι ανελέητος.», «Είναι καλύτερο να σε αγαπούν παρά να σε φοβούνται» [αντεστραμμένο].

Νεοφιλελευθερισμός (Neoliberalism). Η κλίμακα Neoliberalism Scale (Girerd, Ray, Priolo, Codou & Bonnot, 2020) χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να μετρηθούν, από ανθρωπολογικής απόψεως, οι στάσεις των συμμετεχόντων απέναντι στο νεοφιλελευθερισμό, με τη χρήση 7-άθμβιας κλίμακα Likert, όπου 1=Διαφωνώ Απόλυτα και 7=Συμφωνώ Απόλυτα. Οι συνολικά είκοσι έξι προτάσεις αντιστοιχούν στους εξής δείκτες: Ελεύθερη Βούληση («Οι άνθρωποι έχουν πλήρη έλεγχο των αποφάσεων που παίρνουν.», «Οι άνθρωποι πρέπει να αναλαμβάνουν την πλήρη ευθύνη των κακών επιλογών τους.») με αποδεκτή αξιοπιστία ($\alpha=.75$), Ηδονισμός (Για μένα μια καλή ζωή είναι μια ευχάριστη ζωή., «Η ζωή είναι πολύ μικρή για να μην απολαμβάνουμε κάθε στιγμή») με αποδεκτή αξιοπιστία ($\alpha=.67$), Ανάγκη για Μοναδικότητα («Η αυθεντικότητά μου είναι φυσική, όχι επίκτητη», «Οι επιλογές μου στη ζωή είναι φυσικά προσανατολισμένες σε ό,τι είναι πρωτότυπο.») με αποδεκτή αξιοπιστία ($\alpha=.76$) και Αντιληπτός Προσωπικός Έλεγχος («Γενικά, όταν δουλεύω σκληρά μπορώ να πετύχω ό,τι θέλω.», «Όταν κάνω σχέδια, είμαι σχεδόν βέβαιος/η ότι θα τα ολοκληρώσω.») με χαμηλή αξιοπιστία ($\alpha=.45$).

Φιλοσοφία περί Ανθρώπινης Φύσης (PHN). Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν ερωτήσεις σχετικές με τους παράγοντες που καθορίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά, μετρούν τη στάση και τις προοπτικές ενός υποκειμένου απέναντι σε ένα άλλο και

σχετίζονται με τη βασική κατανόηση και συνέπεια της ανθρώπινης φύσης (Maddock & Kenny, 1972). Οι συνολικά οκτώ προτάσεις της κλίμακας *Revised Philosophies of Human Nature Scale* του Wrightsman (1974) συγκροτούν έναν ενιαίο δείκτη με αποδεκτή αξιοπιστία ($\alpha=.73$). Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για το δείκτη *Θετική Φιλοσοφία περί των Ανθρωπίνων* («Οι περισσότεροι άνθρωποι προσπαθούν να μείνουν πιστοί στην αρχή «μην κάνεις στους άλλους ό,τι δεν θέλεις να κάνουν σε εσένα», ακόμη και στη σημερινή, σύνθετη κοινωνία.»), «Οι περισσότεροι άνθρωποι θα σταματούσαν και θα βοηθούσαν κάποιον που έχει μείνει με το αυτοκίνητο.», «Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν διστάζουν να βγουν από τον δρόμο τους για να βοηθήσουν κάποιον που έχει πρόβλημα.», «Να συμπεριφέρεστε στους άλλους όπως θέλετε να συμπεριφέρονται και εκείνοι σε εσάς». Είναι μια αρχή που οι περισσότεροι άνθρωποι ακολουθούν.». Οι εξής προτάσεις χρησιμοποιήθηκαν αντεστραμμένες: «Οι περισσότεροι άνθρωποι θα έλεγαν ψέματα αν είχαν να κερδίσουν κάτι από αυτό.» [αντεστραμμένο], «Οι περισσότεροι άνθρωποι ισχυρίζονται ότι είναι τίμιοι και ηθικοί, αλλά λίγοι το αποδεικνύουν έμπρακτα την κρίσιμη στιγμή.» [αντεστραμμένο], «Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν θέλουν κατά βάθος να ξεβολευτούν για να βοηθήσουν κάποιον άλλο.» [αντεστραμμένο], «Οι περισσότεροι θα έκρυβαν τα εισοδήματά τους από την εφορία αν μπορούσαν.» [αντεστραμμένο].

Κανόνας Συνεκτικότητας. Προκειμένου να μετρηθεί η διαφορετική πρόσληψη του κανόνα συνεκτικότητας αξιοποιήθηκε η κλίμακα των Παπαστάμου και Προδρομίτη (2010), με τη χρήση 7-άθμβιας κλίμακα Likert, όπου 1=Διαφωνώ Απόλυτα και 7=Συμφωνώ Απόλυτα. Η δομή της κλίμακας εξετάστηκε μέσω της επιβεβαιωτικής παραγοντικής ανάλυσης (Confirmatory Factor Analysis: CFA; Ullman, 1996), προκειμένου να επιβεβαιωθούν οι συνδέσεις ανάμεσα στις παρατηρούμενες μεταβλητές και τους παράγοντες. Το μοντέλο τεσσάρων παραγόντων έδειξε άριστη προσαρμογή στα δεδομένα: $\chi^2 (14, N = 313) = 26.9, p = .02, \chi^2 / df = 1.92, SRMS = 0.04, CFI = 0.96, RMSEA = 0.05 [0.02, 0.085]$. Οι παράγοντες διαμορφώθηκαν ως εξής: *Θετική Ανάγνωση της Συνεκτικότητας* ($r=.28, p < .001$) («Για να είναι κανείς συνεπής και σταθερός, χρειάζεται οι πράξεις του να συμφωνούν πάντοτε με τις ιδέες και τις αρχές του», «Ένα άτομο που μένει προσηλωμένο στις ιδέες του δείχνει πως είναι σίγουρο ότι αυτές είναι σωστές»), *Αρνητική Ανάγνωση της Συνεκτικότητας* ($r=.52, p < .001$) («Ένα άτομο που εκδηλώνει την ίδια πάντα συμπεριφορά σε συγκεκριμένα ζητήματα σημαίνει πως είναι ανίκανο να προσαρμοστεί στις μεταβαλλόμενες συνθήκες», «Όταν συμπεριφέρεται κανείς πάντα σύμφωνα με τις ιδέες και τις απόψεις του, είναι εκδήλωση ακαμψίας και αδυναμίας προσαρμογής στο μεταβαλλόμενο κόσμο»), *Θετική Ανάγνωση της Μη Συνεκτικότητας* ($r=.36, p < .001$) («Το να συμπεριφέρεται κανείς με τρόπο που δεν συμφωνεί πάντα με τις ιδέες του δείχνει ικανότητα ευελιξίας και προσαρμογής στις περιστάσεις», «Το να μη μένει κανείς προσκολλημένος στις ιδέες του είναι ένδειξη ευρύτητας πνεύματος») και *Αρνητική Ανάγνωση της Μη Συνεκτικότητας* ($r=.18, p = .002$) («Όταν οι πράξεις ενός ατόμου δεν συμφωνούν με τις προηγούμενες ενέργειές του, το άτομο αυτό έχει ασταθή προσωπικότητα», «Το να μην προσηλώνεται κανείς στις ιδέες και τις απόψεις του δείχνει έλλειψη βεβαιότητας για αυτές»). Τέλος, ο ενιαίος δείκτης *Θετική Ανάγνωση Συνεκτικότητας* προέκυψε από

την αφαίρεση του δείκτη *Αρνητική Ανάγνωση της Συνεκτικότητας* από το δείκτη *Θετική Ανάγνωση της Συνεκτικότητας* και ο σύνθετος δείκτης *Θετική Ανάγνωση Μη Συνεκτικότητας* από την αφαίρεση του δείκτη *Αρνητική Ανάγνωση της Μη Συνεκτικότητας* από τον δείκτη *Θετική Ανάγνωση της Μη Συνεκτικότητας*.

Προοδευτικότητα περί της Ηθικής. Χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα *The Moral Foundations Questionnaire – Short Version* των Graham, Haidt και Nosek (2008). Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν, αρχικά, να εκτιμήσουν, όταν αποφασίζουν εάν κάτι είναι σωστό ή λάθος, σε ποιο βαθμό καθεμία από τις έντεκα εκτιμήσεις της κλίμακας σχετίζεται με τον τρόπο σκέψης τους, χρησιμοποιώντας την κλίμακα από 1 καθόλου σχετικό («αυτή η εκτίμηση δεν έχει καμία σχέση με τις κρίσεις μου για σωστό και λάθος») ως 7 απόλυτα σχετικό («αυτός είναι ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες όταν κρίνω αν κάτι είναι σωστό ή λάθος»). Στη συνέχεια, ρωτήθηκαν εάν συμφωνούν ή διαφωνούν με καθεμία από τις υπόλοιπες έντεκα προτάσεις, που τους δόθηκαν. Η κατασκευή των δεικτών προέκυψε από τη συνδυαστική αξιοποίηση όλων των προτάσεων. Οι προτάσεις «*Εάν κάποιος/α ήταν καλός/η στα μαθηματικά ή όχι.*» και «*Είναι προτιμότερο να κάνεις καλό παρά κακό.*» δεν συμπεριλαμβάνονται στην κατασκευή των δεικτών, αφού χρησιμοποιούνται προκειμένου να υποχρεωθούν οι συμμετέχοντες να τοποθετηθούν στα άκρα της 7-άθμβιας κλίμακα Likert, όπου 1=Διαφωνώ Απόλυτα και 7=Συμφωνώ Απόλυτα, και να ελεγχθεί η συνέπεια με την οποία απαντούν στις ερωτήσεις.

Συνολικά προέκυψαν οι εξής δείκτες: *Βλάβη/Φροντίδα* («*Εάν κάποιος/α έχει πληγωθεί συναισθηματικά ή όχι.*», «*Να δείχνεις συμπόνια για αυτούς που υποφέρουν, είναι η πιο σημαντική αρετή.*») με χαμηλή αξιοπιστία ($\alpha=.55$), *Δικαιοσύνη* («*Εάν κάποιος άνθρωπος έχουν λάβει διαφορετική μεταχείριση σε σχέση με άλλους ή όχι.*», «*Η δικαιοσύνη είναι η πιο σημαντική προϋπόθεση για μια κοινωνία.*») με χαμηλή αξιοπιστία ($\alpha=.56$), *Ενδοομαδική Αφοσίωση* («*Εάν οι πράξεις κάποιου ατόμου έδειχναν αγάπη για την πατρίδα του/της ή όχι.*», «*Οι άνθρωποι πρέπει να δείχνουν αφοσίωση στα μέλη της οικογένειας τους, ακόμα κι αν αυτά έχουν κάνει κάποιο λάθος*») με αποδεκτή αξιοπιστία ($\alpha=.62$), *Αγνότητα* («*Εάν κάποιος/α παραβίασε τα πρότυπα αγνότητας και ευπρέπειας ή όχι.*», «*Οι άνθρωποι δεν πρέπει να κάνουν πράγματα που είναι αηδιαστικά, ακόμη κι αν κανείς δεν παθαίνει κακό.*») με αποδεκτή αξιοπιστία ($\alpha=.60$) και *Αυθεντία* («*Εάν κάποιος/α έδειξε έλλειψη σεβασμού για την εξουσία ή όχι.*», «*Ο σεβασμός της εξουσίας είναι κάτι που πρέπει όλα τα παιδιά να μαθαίνουν.*») με αποδεκτή αξιοπιστία ($\alpha=.67$). Στη συνέχεια, ο μέσος όρος των δεικτών *Βλάβη/Φροντίδα* και *Δικαιοσύνη* αποτέλεσε τον σύνθετο δείκτη *Προοδευτισμού* ($\alpha=.70$). Με αντίστοιχο τρόπο, από το μέσο όρο των δεικτών *Αυθεντία*, *Αγνότητα* και *Ενδοομαδική Αφοσίωση* προέκυψε ο σύνθετος δείκτης *Συντηρητισμού* ($\alpha=.84$). Τέλος, ο ενιαίος δείκτης *Προοδευτικότητα περί της Ηθικής* προέκυψε από την αφαίρεση του δείκτη *Συντηρητισμού* από το δείκτη *Προοδευτισμού*.

Ηθικός Απολυταρχισμός (Moral Absolutism). Χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα *Moral Absolutism Scale (MAS)* των Lauriola, Foschi και Marchegiani (2015), ώστε να αξιολογηθεί ο βαθμός στον οποίο οι συμμετέχοντες πιστεύουν στην αποκλειστική αντικειμενικότητα του δικού τους ορισμού περί ηθικής (Peterson, Smith, Tannenbaum

& Shaw, 2009). Κατασκευάστηκε ο ενιαίος δείκτης *Ηθική Απολυτότητα*, αποτελούμενος από συνολικά έξι προτάσεις με αποδεκτή αξιοπιστία ($\alpha=.60$). Ενδεικτικά παράδειγμα αποτελούν οι εξής ερωτήσεις: «Στην πραγματικότητα υπάρχει ένας και μόνο κατάλληλος τρόπος, ώστε να σκέφτεται και να πράττει κανείς ηθικά.», «Το σωστό και το λάθος δεν ορίζονται με όρους άσπρου – μαύρου, αφού υπάρχουν και διαβαθμίσεις.» [αντεστραμμένο]. Χρησιμοποιήθηκε 7-βαθμα κλίμακα Likert, όπου 1=Διαφωνώ Απόλυτα και 7=Συμφωνώ Απόλυτα.

Νόρμες Διανεμητικής Δικαιοσύνης. Ζητήθηκε η γνώμη των συμμετεχόντων αναφορικά με τους παράγοντες που θα πρέπει να ρυθμίζουν τις κοινωνικές παροχές του κράτους προς τους πολίτες και της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τα κράτη – μέλη. Οι συνολικά οκτώ προτάσεις της συγκεκριμένης κλίμακας, εκ των οποίων τέσσερις αφορούν την ελληνική πραγματικότητα και τέσσερις τα ευρωπαϊκά δεδομένα, οργανώνονται στους εξής τέσσερις δείκτες: *Ευθυδικία* («Ανάλογες της προσφοράς του καθενός στην κοινωνία.» και «Ανάλογες της οικονομικής προσφοράς του κάθε κράτους - μέλους.») ($r=.53, p < .001$), *Ανάγκες* («Ανάλογες των αναγκών του καθενός» και «Ανάλογες των αναγκών του κάθε κράτους-μέλους.») ($r=.71, p < .001$), *Σοβινισμός Πρόνοιας* («Ανάλογες της εθνικής - πολιτισμικής του καταγωγής» και «Ανάλογες του πολιτισμού τους») με αποδεκτή αξιοπιστία ($r=.53, p < .001$) και *Ισότητα* («Ίσες για όλους» και «Ίσες για όλα τα κράτη μέλη») με αποδεκτή αξιοπιστία ($r=.74, p < .001$).

Πολιτική Αυτό – τοποθέτηση. Ζητήθηκε η πολιτική τοποθέτηση των συμμετεχόντων στο συμβατικό φάσμα Αριστεράς – Δεξιάς (10-άθμβια κλίμακα Likert, 1= Απόλυτα Αριστερά και 10 = Απόλυτα Δεξιά), ενώ δόθηκε και η δυνατότητα καταγραφής άρνησης αυτοτοποθέτησης στην πολιτική κλίμακα. Μετά την ανακωδικοποίηση της 10-άθμβια κλίμακας πολιτικής αυτοτοποθέτησης (1 – 2 = *Απόλυτα Αριστερά*, 3 – 4 = *Αριστερά*, 5 – 6 = *Κέντρο*, 7 – 10 = *Δεξιά*), διαμορφώθηκαν πέντε ομάδες πολιτικής τοποθέτησης, συμπεριλαμβανομένης και εκείνης της *Άρνησης Τοποθέτησης*.

Δημογραφικά Στοιχεία. Ζητήθηκαν στοιχεία σχετικά με το φύλο και την ηλικία των συμμετεχόντων.

Πίνακας 1. Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και αλληλοσυσχετίσεις των διαστάσεων του κανόνα συνεκτικότητας, των νορμών διανεμητικής δικαιοσύνης, της προοδευτικότητας περί της ηθικής και του ηθικού απολυταρχισμού

	N = 313	Mean (SD)	1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Θετική Ανάγνωση Συνεκτικότητας	.41 (1.83)	1							
2.	Θετική Ανάγνωση Μη Συνεκτικότητας	1.12 (1.58)	-.388**	1						
3.	Ευθυδικία	2.74 (1.58)	-.118*	-.022	1					
4.	Ανάγκες	5.76 (1.51)	.125*	-.018	.032	1				

5.	Σοβινισμός Πρόνοιας	1.68 (1.17)	-.041	-.066	.464**	.015	1			
6.	Ισότητα	5.17 (1.94)	.065	.019	-.083	.032	.004	1		
7.	Προοδευτικότητα περί της Ηθικής	2.35 (1.24)	.021	.060	-.401**	.148**	-.457**	.081	1	
8.	Ηθικός Απολυταρχισμός	2.64 (1.00)	.224**	-.237**	.194**	-.017	.329**	.040	-.416**	1

* $p < .01$., ** $p < .05$.

Αποτελέσματα

Στρατηγική Ανάλυσης

Οι συμμετέχοντες ομαδοποιήθηκαν βάσει της πρόσληψης και της νοηματοδότησης συγκεκριμένων ιδεολογικών και κοσμοθεωρητικών διαστάσεων της κοινωνικής σκέψης, ενώ, παράλληλα, ταυτοποιήθηκε και το πολιτικό προφίλ καθεμιάς από τις τρεις ομάδες που προέκυψαν. Επιπλέον, ελέγχθηκε, εάν υπάρχουν στατιστικώς σημαντικές διαφορές ανά ομάδα ιδεολογικής – κοσμοθεωρητικής οπτικής όσον αφορά στην ανάγνωση του κανόνα συνεκτικότητας, την ηθική σκέψη και τους παράγοντες που θα πρέπει να ρυθμίζουν τις κρατικές παροχές. Τέλος, διερευνήθηκε ο διαδοχικά διαμεσολαβητικός ρόλος της ηθικής, του ηθικού απολυταρχισμού και της ανάγνωσης του κανόνα συνεκτικότητας στη σχέση μεταξύ ιδεολογικών – κοσμοθεωρητικών οπτικών και νορμών διανεμητικής δικαιοσύνης.

Προκαταρκτικές Αναλύσεις

Υποβάλλοντας δεδομένα σχετικά με οπτικές περί κοινωνικής τάξης, την κοσμοθεωρία περί ανταγωνιστικού κόσμου, το νεοφιλελευθερισμό και τη φιλοσοφία περί της ανθρώπινης φύσης σε Ανάλυση κατά συστάδες (K-means Cluster Analysis) διαμορφώθηκαν τρεις ομάδες ερωτημένων (βλ. πίνακα 2).

Ομάδα 1. Οι *Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές* (28.1% του συνολικού δείγματος) εκφράζουν σε ενδιάμεσο βαθμό, συγκριτικά με τις άλλες δυο ομάδες, σχετική αποστέρηση και πίστη στην ατομική κινητικότητα, εκδηλώνοντας ταυτόχρονα τον ελάχιστο βαθμό πολιτικοποίησης. Προσλαμβάνουν τον κόσμο ως ζούγκλα περισσότερο συγκριτικά με τις άλλες ομάδες, και υιοθετούν παράλληλα μια σχετικά θετική φιλοσοφία περί της ανθρώπινης φύσης. Η ανάγκη τους για μοναδικότητα δεν είναι υψηλή και η διάσταση του ηδονισμού πριμοδοτείται σημαντικά λιγότερο σε σχέση με τους συμμετέχοντες των υπόλοιπων ομάδων. Εκδηλώνουν μια ουδέτερη στάση όσον αφορά την συλλογική/κολεκτιβιστική δραστηριοποίηση ενώ η «μετριοπαθώς αισιόδοξη» οπτική τους απέναντι στην ατομική βελτισσιμότητα

συμπληρώνεται από την από μέρους τους απόρριψη της οπτικής περί κοινωνικής αναπαραγωγής (ατομική επιτυχία λόγω ταξικής προέλευσης).

Ομάδα 2. Οι *Αδρανείς Κολεκτιβιστές* (28.4% του συνολικού δείγματος), πιστεύουν περισσότερο σε σχέση με τους συμμετέχοντες των υπόλοιπων ομάδων, στην αποτελεσματικότητα της συλλογικής δράσης και εμπλέκονται συστηματικότερα στα πολιτικά. Αισθάνονται τη μεγαλύτερη σχετική αποστέρηση και αξιολογούν τις δυνατότητες κοινωνικής κινητικότητας ως εξαιρετικά περιορισμένες. Εκφράζουν, συγκριτικά με τις άλλες ομάδες, τον μικρότερο βαθμό πίστης την πεποίθηση περί ελεύθερης ανθρώπινης βούλησης, και δείχνουν να μην αντιλαμβάνονται τον κόσμο ως ένα εξαιρετικά ανταγωνιστικό μέρος. Επιπλέον, υιοθετούν τη λιγότερη αισιόδοξη οπτική περί της ανθρώπινης φύσης και μια ενδιάμεση θετική στάση απέναντι στον ηδονισμό. Τέλος, είναι η ομάδα που εμφανώς αποδέχεται την οπτική περί κοινωνικής αναπαραγωγής.

Ομάδα 3. Οι *Νεοφιλελεύθεροι* (43.5% του συνολικού δείγματος) πριμοδοτούν, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη ομάδα, καθεμία από τις τέσσερις διαστάσεις του νεοφιλελευθερισμού (ελεύθερη βούληση, ηδονισμός, αντιληπτός προσωπικός έλεγχος, ανάγκη για μοναδικότητα). Πιστεύουν στη δυνατότητα κοινωνικής κινητικότητας, αποφεύγουν συστηματικά την εμπλοκή στα πολιτικά και απορρίπτουν την αποτελεσματικότητα των συλλογικών δράσεων. Δεν αντιλαμβάνονται τον κόσμο ως άδικο ή ανταγωνιστικό, και χωρίς να αισθάνονται σχετική αποστέρηση, διατηρούν μια σχετικά αισιόδοξη στάση αναφορικά με την ανθρώπινη φύση. Τέλος, αναπαράγουν λιγότερο σε σχέση με άλλες ομάδες απόψεις σχετικές με τις διαφορές ισχύος.

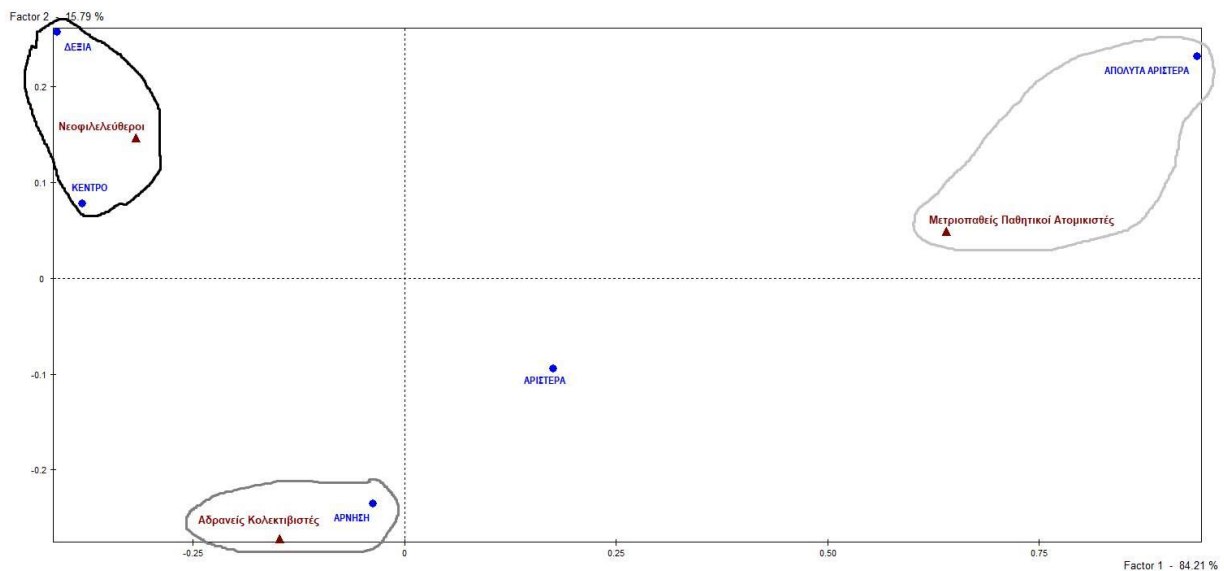
Πίνακας 2. Ομαδοποίηση συμμετεχόντων βάσει ιδεολογικών – κοσμοθεωρητικών διαστάσεων (K-means Cluster Analysis)

N = 313	Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές (n = 88)	Αδρανείς Κολεκτιβιστές (n = 89)	Νεοφιλελεύθεροι (n=136)
Σχετική Αποστέρηση	3.38	3.63	2.73
Κοινωνική Κινητικότητα	4.31	3.03	5.56
Πολιτικοποίηση	2.81	4.40	3.53
Κόσμος ως Ζούγκλα	2.79	2.25	2.45
Ελεύθερη Βούληση	4.42	4.13	4.97
Ηδονισμός	5.46	5.64	5.99
Ανάγκη για Μοναδικότητα	4.67	4.77	5.34
Αντιληπτός Προσωπικός Έλεγχος	4.26	4.27	4.49
Θετική Φιλοσοφία περί Ανθρώπινης Φύσης	2.89	2.70	3.15
Συμπόνοια	6	6	6
Νομιμοποίηση Διαφορών Ισχύος	5	5	4

Αναπαραγωγή Κοινωνικής Τάξης	3	5	2
Κολεκτιβισμός	4	5	3
Επικινδυνότητα	5	5	5
Κανόνας Εσωτερικότητας	5	6	6

Πολιτική Τοποθέτηση. Βάσει της κατανομής των ιδεολογικών – κοσμοθεωρητικών ομάδων στο συμβατικό φάσμα αριστερά – δεξιά, παρατηρούνται σαφείς διαφοροποιήσεις στο πολιτικό τους προφίλ ($\chi^2(8, 313) = 61.53, p < .001$). Η εφαρμογή Παραγοντικής Ανάλυσης Αντιστοιχιών στον πίνακα 5 (πολιτικές ομάδες) x 3 (ομάδες ιδεολογικής – κοσμοθεωρητικής οπτικής) δείχνει εμφανώς ότι οι Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές τοποθετούνται απόλυτα αριστερά σε αντιδιαστολή με τους Νεοφιλελεύθερους που έχουν σαφώς κεντροδεξιά τοποθέτηση (βλ. γράφημα 1.). Οι Αδρανείς Κολεκτιβιστές είναι αυτοί που κυρίως αρνούνται να τοποθετηθούν πολιτικά και δευτερευόντως διεισδύουν και στο χώρο της κεντροδεξιάς. Συνοπτικά, τεκμηριώνεται από την ανάλυση η σαφής διαφοροποίηση μεταξύ Μετριοπαθών Παθητικών Ατομικιστών, που επιδεικνύουν απόλυτα αριστερή τοποθέτηση, και των δυο άλλων ομάδων, οι οποίες καλύπτουν τον ευρύτερο χώρο κεντροδεξιάς και άρνησης τοποθέτησης.

Γράφημα 1. Ομάδες ιδεολογικής – κοσμοθεωρητικής οπτικής και πολιτική τοποθέτηση (Παραγοντική Ανάλυση Αντιστοιχιών)

Αναλύσεις

Πραγματοποιήθηκε Ανάλυση Διακύμανσης κατά έναν παράγοντα (One – Way ANOVA) και, βάσει των αποτελεσμάτων, παρατηρούνται στατιστικώς σημαντικές διαφορές μεταξύ των τριών ομάδων ($F(2,310) = 3.968, p = .02$), μόνον όσον αφορά στη διάσταση *Θετική Ανάγνωση Συνεκτικότητα* της κλίμακας Κανόνας Συνεκτικότητας (βλ. πίνακα 3).

Σύμφωνα με τους Post Hoc ελέγχους, μέσω της μεθόδου Bonferroni, φάνηκε πως οι Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές ($M = .65, SD = 1.87$) προκρίνουν περισσότερο τη θετική διάσταση του κανόνα συνεκτικότητας τόσο σε σχέση με τους Αδρανείς Κολεκτιβιστές ($M = -.044, SD = 1.66$) όσο και με τους Νεοφιλελεύθερους ($M = .55, SD = 1.88$) Στατιστικώς σημαντικές διαφορές δεν παρατηρούνται μεταξύ των τελευταίων ($p = 1$).

Όσον αφορά στην υιοθέτηση προοδευτικής στάσης κατά την αξιολόγηση ζητημάτων που επιδέχονται ηθικής πλαισίωσης, βάσει των αποτελεσμάτων της Ανάλυσης Διακύμανσης, παρατηρούνται στατιστικώς σημαντικές διαφορές μεταξύ των τριών ομάδων ($F(2,310) = 22.944, p < .001$), ενώ δεν παρατηρούνται στατιστικώς σημαντικές διαφορές όσον αφορά στον Ηθικό Απολυταρχισμό ($p = .381$) (βλ. πίνακα 3). Συγκεκριμένα, φάνηκε πως (Multiple Comparisons Test Bonferroni) οι Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές ($M = 2.35, SD = 1.24$) εμφανίζονται περισσότερο προοδευτικοί όσον αφορά τις πεποιθήσεις τους περί της ηθικής τόσο σε σχέση με τους Κολεκτιβιστές ($M = 1.48, SD = 1.05$) όσο και με τους Νεοφιλελεύθερους ($M = 1.39, SD = .99$). Δεν παρατηρούνται στατιστικώς σημαντικές διαφορές μεταξύ των Νεοφιλελεύθερων και των Αδρανών Κολεκτιβιστών ($p = 1$).

Αναφορικά με τις νόρμες διανεμητικής δικαιοσύνης, παρατηρούνται στατιστικώς σημαντικές διαφορές μεταξύ των τριών ομάδων αναφορικά με την Ευθυδικία ($F(2,310) = 9.45, p < .001$) και τον Σοβινισμό ($F(2,310) = 9.25, p < .001$) (βλ. πίνακα). Δεν παρατηρούνται στατιστικώς σημαντικές διαφορές μεταξύ των ομάδων όσον αφορά στις διαστάσεις Ανάγκες ($p = .167$) και Ισότητα ($p = .511$). Συγκεκριμένα, φάνηκε πως (Multiple Comparisons Test Bonferroni) οι Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές ($M = 2.74, SD = 1.58$) αξιολογούν την Ευθυδικία ως λιγότερο σημαντική συγκριτικά τόσο με τους Αδρανείς Κολεκτιβιστές ($M = 3.34, SD = 1.46$) όσο και με τους Νεοφιλελεύθερους ($M = 3.62, SD = 1.44$). Δεν παρατηρούνται στατιστικώς σημαντικές διαφορές μεταξύ των Νεοφιλελεύθερων και των Αδρανών Κολεκτιβιστών ($p = .508$). Όσον αφορά στη διάσταση του Σοβινισμού, φάνηκε πως (Multiple Comparisons Test Bonferroni) οι Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές ($M = 1.68, SD = 1.17$) εμφανίζονται λιγότερο σοβινιστές συγκριτικά και με τους Αδρανείς Κολεκτιβιστές ($M = 2.5, SD = 1.29$) και με τους Νεοφιλελεύθερους ($M = 2.24, SD = 1.36$), χωρίς να παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δυο τελευταίων ($p = .453$).

Πίνακας 3. Μέσοι όροι (τυπικές αποκλίσεις) και αναλύσεις ANOVA για τις διαστάσεις του κανόνα συνεκτικότητας, τις νόρμες διανεμητικής δικαιοσύνης, την ηθική και τον ηθικό απολυταρχισμό ανά ομάδα ιδεολογικής – κοσμοθεωρητικής οπτικής (7 – βαθμίες κλίμακες).

N = 313	Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές (n = 88)	Αδρανείς Κολεκτιβιστές (n = 89)	Νεοφιλελεύθεροι (n=136)	ANOVA (F, df, p value, η_p^2)
	M.O. (T.A.)	M.O. (T.A.)	M.O. (T.A.)	
Θετική Ανάγνωση Συνεκτικότητας	.653 ^a (1.87)	-.044 ^{bc} (1.66)	.551 ^a (1.88)	F(2, 310) = 3.968, p < .0.5, $\eta_p^2 = .025$

Θετική Ανάγνωση Μη Συνεκτικότητα	1.02 (1.62)	.955 (1.38)	1.29 (1.66)	$F(2, 310) = 1.512, p = .222, \eta_p^2 = .01$
Ευθυδικία	2.74 ^a (1.58)	3.34 ^{bc} (1.46)	3.62 ^c (1.44)	$F(2, 310) = 9.453, p < .001, \eta_p^2 = .057$
Ανάγκες	5.76 (1.51)	5.39 (1.36)	5.45 (1.39)	$F(2, 310) = 1.798, p = .167, \eta_p^2 = .011$
Σοβινισμός Πρόνοιας	1.68 ^a (1.17)	2.5 ^{bc} (1.29)	2.24 ^c (1.36)	$F(2, 310) = 9.258, p < .001, \eta_p^2 = .056$
Ισότητα	5.17 (1.94)	5.17 (1.64)	4.94 (1.91)	$F(2, 310) = .674, p = .511, \eta_p^2 = .004$
Προοδευτικότητα περί της Ηθικής	2.35 ^a (1.24)	1.48 ^{bc} (1.05)	1.39 ^c (.99)	$F(2, 310) = .22944, p < .001, \eta_p^2 = .129$
Ηθικός Απολυταρχισμός	2.64 (1.00)	2.82 (.84)	2.79 (.94)	$F(2, 310) = .969, p = .381, \eta_p^2 = .006$

Σημείωση: Οι μέσοι όροι με διαφορετικό εκθέτη παρουσιάζουν στατιστικώς σημαντικές διαφορές σε επίπεδο $p < .05$.

* $p < .05$.

** $p < .001$.

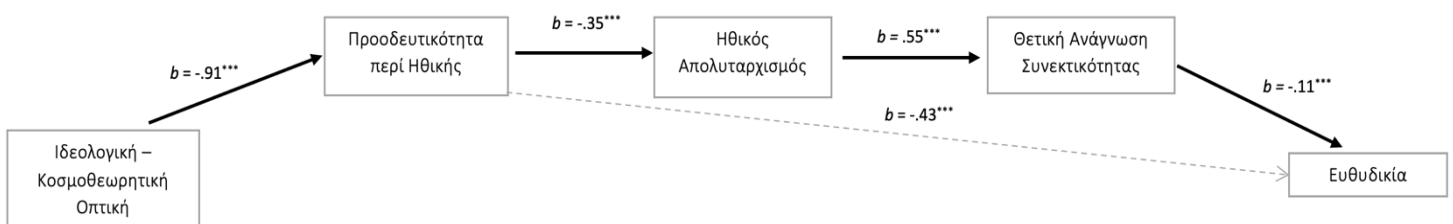
Προκειμένου να ελεγχθεί ο διαδοχικά διαμεσολαβητικός ρόλος του προοδευτισμού περί της ηθικής, του ηθικού απολυταρχισμού και της θετικής ανάγνωσης του κανόνα συνεκτικότητας στη σχέση μεταξύ ιδεολογικών – κοσμοθεωρητικών οπτικών και ευθυδικίας, ως μια από τις τέσσερις νόρμες διανεμητικής δικαιοσύνης, διενεργήθηκε σειριακή διαμεσολάβηση (serial mediation) με τη χρήση του PROCESS Macro (Model 6) για το SPSS (Hayes, 2018). Σε όλους τους ελέγχους, τέθηκε 95% διάστημα εμπιστοσύνης και χρησιμοποιήθηκαν 10000 επαναλαμβανόμενα δείγματα. Η ιδεολογική – κοσμοθεωρητική ομαδοποίηση των συμμετεχόντων τέθηκε ως προβλεπτική μεταβλητή, η προοδευτικότητα περί της ηθικής, ο ηθικός απολυταρχισμός και η θετική ανάγνωση του κανόνα συνεκτικότητας διαδοχικά ως διαμεσολαβητικοί παράγοντες και η ευθυδικία ως τελική μεταβλητή. Επιλέχθηκε η κωδικοποίηση Helmert, όσον αφορά στην προβλεπτική μεταβλητή, προκειμένου να ελεγχθεί ο σύνθετος διαμεσολαβητικός μηχανισμός της διαφοράς στην ευθυδικία και το σοβινισμό πρόνοιας μεταξύ των Μετριοπαθών Παθητικών Ατομικιστών και των ομάδων των Αδρανών Κολεκτιβιστών και των Νεοφιλελεύθερων, οι οποίες δεν διαφοροποιούνται στατιστικώς σημαντικά μεταξύ τους (βλ. Πίνακα 3).

Βάσει των αποτελεσμάτων (βλ. γράφημα 2), οι Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές πριμοδοτούν λιγότερο την αρχή της ευθυδικίας σε σχέση τόσο με τους Αδρανείς Κολεκτιβιστές όσο και με τους Νεοφιλελεύθερους. Συγκεκριμένα, οι Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές δια μέσου της υιοθέτησης μιας περισσότερο προοδευτικής στάσης απέναντι σε ζητήματα που επιδέχονται ηθικής πλαισίωσης ($b =$

$-.91, p < .001$), παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα ηθικής απολυτότητας ($b = -.35, p < .001$), γεγονός που με τη σειρά του οδηγεί στην θετική ανάγνωση του κανόνα συνεκτικότητας ($b = .55, p < .001$) και καταλήγει στην απόρριψη της νόρμας της ευθυδικίας ($b = -.11, p < .001; IE = -.20, SE = .010, 95\%, CI = [-.044, -.002]$).

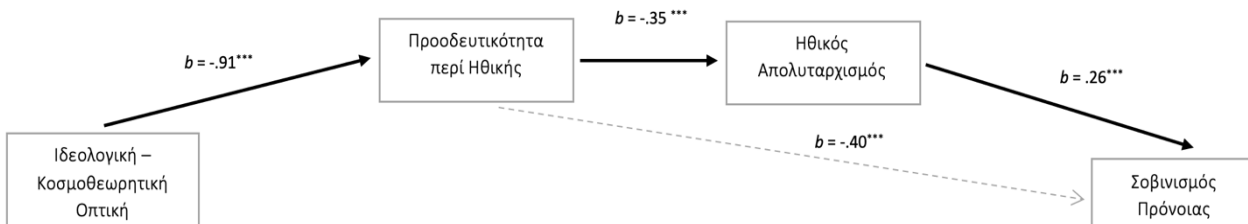
Ο ίδιος έλεγχος πραγματοποιήθηκε, ώστε να ελεγχθεί ο διαδοχικά διαμεσολαβητικός ρόλος του προοδευτισμού περί της ηθικής, του ηθικού απολυταρχισμού και της θετικής ανάγνωσης του κανόνα συνεκτικότητας στη σχέση μεταξύ ιδεολογικών – κοσμοθεωρητικών οπτικών και σοβινισμού, ως τελικής μεταβλητής. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της σειριακής διαμεσολάβησης (βλ. γράφημα 3), οι Αδρανείς Κολεκτιβιστές και οι Νεοφιλελεύθεροι συγκριτικά με τους Μετριοπαθείς Παθητικούς Ατομικιστές, υιοθετώντας, μια λιγότερο προοδευτική στάση όσον αφορά στις ηθικές κρίσεις ($b = -.91, p < .001$), η οποία οδηγεί σε υψηλότερα επίπεδα ηθικής απολυτότητας ($b = -.35, p < .001$), πριμοδοτούν περισσότερο το σοβινισμό πρόνοιας ($b = .26, p < .001; IE = .008, SE = .014, 95\%, CI = [-.018, -.038]$).

Γράφημα 2. Έλεγχος σειριακής διαμεσολάβησης για τη σχέση ιδεολογικής – κοσμοθεωρητικής οπτικής και ευθυδικίας (Model 6, Hayes, 2018)

Σημείωση: Ιδεολογική – Κοσμοθεωρητική Οπτική: $-.667$ = Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές, $.333$ = Αδρανείς Κολεκτιβιστές, $.333$ = Νεοφιλελεύθεροι. *** $p < .001$.

Γράφημα 3. Έλεγχος σειριακής διαμεσολάβησης για τη σχέση ιδεολογικής – κοσμοθεωρητικής οπτικής και σοβινισμού (Model 6, Hayes, 2018)

Σημείωση: Ιδεολογική – Κοσμοθεωρητική Οπτική: $-.667$ = Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές, $.333$ = Αδρανείς Κολεκτιβιστές, $.333$ = Νεοφιλελεύθεροι. *** $p < .001$.

Συζήτηση

Έχοντας ως αφετηρία ιδεολογικές και κοσμοθεωρητικές προβληματικές και αξιοποιώντας την ερμηνευτική ισχύ της σχέσης ηθικής – διανεμητικής δικαιοσύνης, θελήσαμε να ελέγξουμε το διαδοχικά διαμεσολαβητικό ρόλο της προοδευτικότητας

περί των ηθικών, της πίστης στην αποκλειστική αντικειμενικότητα ενός συγκεκριμένου ορισμού της ηθικής και της ανάγνωσης του κανόνα συνεκτικότητας. Βάσει των αποτελεσμάτων και την κατανομή των συμμετεχόντων σε ιδεολογικές – κοσμοθεωρητικές ομάδες, επιβεβαιώθηκε πράγματι πως η ιδεολογία και η κοσμοθεωρία λειτουργούν προβλεπτικά ως προς την πρόκριση συγκεκριμένων περιεχομένων ηθικής αναφοράς (Hatemi, Crabtree & Smith, 2019; Cornwell & Higgins, 2013; Amable, 2011; Pyszczynski & Kesebir, 2012).

Συγκεκριμένα, οι Μετριοπαθείς Παθητικοί Ατομικιστές αναδείχθηκαν ως η ομάδα που υιοθετεί την πλέον προοδευτική και περισσότερο συμπεριληπτική στάση όσον αφορά στις ηθικές αξιολογήσεις και πρακτικές (βλ. Προοδευτισμός περί της Ηθικής), ενώ οι Αδρανείς Κολεκτιβιστές και οι Νεοφιλελεύθεροι φάνηκε πως διατηρούν μια περισσότερο συντηρητική και διαιρετική στάση απέναντι στα ζητήματα που επιδέχονται ηθικής πλαισίωσης. Οι Ατομικιστές, αναγνωρίζοντας τη βαρβαρότητα και το ανταγωνιστικό πνεύμα ως σημεία του σύγχρονου κόσμου, υιοθετούν μια εν δυνάμει διαλεκτική στάση και εκφράζουν καλόπιστους ανθρωπιστικούς προβληματισμούς ενάντια στις διακρίσεις που επιβάλλονται από τις νόρμες της ευθυδικίας και του σοβινισμού. Εναντιώνονται στην εκλογικευτική συλλογιστική που επιβάλλει η ηθική απολυτότητα, αποδίδουν θετικό πρόσημο στον κανόνα συνεκτικότητας, επιδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο εμπράκτως τη δέσμευση τους σε μια γνήσια και ανθρωπιστικά προσανατολισμένη στάση, και πριμοδοτούν λιγότερο από ότι οι υπόλοιπες ομάδες τόσο το δικαίωμα διανομής που είναι ανάλογο της συνεισφοράς (βλ. Ευθυδικία) όσο και εκείνο που θεμελιώνεται στην ένταξη (βλ. Σοβινισμός Πρόνοιας).

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως Κολεκτιβιστές και Νεοφιλελεύθεροι, που ταυτοποιούνται ως απολίτικοι και κεντροδεξιοί αντίστοιχα, καταλήγουν να υιοθετούν και να επικαλούνται κοινές ηθικές συλλογιστικές. Η ομάδα των κολεκτιβιστών, ενώ εμφανίζει στο προφίλ της όλα εκείνα τα στοιχεία που εν δυνάμει προσιδιάζουν σε μια πολιτικοποιημένη ενεργό οντότητα (σχετική αποστέρηση, πριμοδότηση συλλογικής διεκδίκησης, υψηλή πολιτικοποίηση, απόρριψη της λογικής της ατομικής κινητικότητας) ταυτόχρονα εμφανίζει προσχώρηση σε κάποια μόνον στοιχεία της κυρίαρχης ιδεολογίας του νεοφιλελευθερισμού (βλ. ηδονισμός), ενώ απορρίπτει κάποια άλλα, όπως η πίστη στην ελευθερία της βούλησης και την ίδια στιγμή παραδέχεται την αδιαπερατότητα των ανώτερων κλιμακίων της κοινωνικής ιεραρχίας από την ατομική πρωτοβουλία και ικανότητα (αναπαραγωγή της κοινωνικής τάξης). Με άλλα λόγια, η εν λόγω ομάδα εμφανίζεται να νομιμοποιεί – ή να φυσικοποιεί- το σύστημα αλλά και να αποδέχεται δυσφορικά τη θέση της εντός του, επιδεικνύοντας έτσι στοιχεία απογοήτευσης και «αποστράτευσης». Υπό αυτή την έννοια θα μπορούσε να εξηγηθεί ενδεχομένως η ομοιότητά της με την με την ομάδα των ακραιφνών νεοφιλελεύθερων, όσον αφορά την ανάπτυξη κοινών ηθικών συλλογιστικών.

Συνεπές με τη βιβλιογραφία παραμένει το εύρημα πως η ηθική σκέψη προβλέπεται από την ιδεολογία (Hatemi, Crabtree & Smith, 2019; Cornwell & Higgins, 2013; Amable, 2011; Pyszczynski & Kesebir, 2012) και την κοσμοθεωρία (Jensen, 1997) και προβλέπει την στάση απέναντι στο δικαίωμα διανομής (Skitka, Bauman, & Mullen, 2016; Bauman & Skitka, 2009), επιβεβαιώνοντας, έτσι, την αρχική μας υπόθεση.

Εξίσου, και η ιδεολογία προβλέπει τη στάση απέναντι στις αρχές της διανεμητικής δικαιοσύνης (Arsenio, 2015; Sparkes, 1990, Folger, Cropanzano & Goldman, 2013). Βάσει των αποτελεσμάτων, φάνηκε πως οι Ατομικιστές, διατηρώντας την περισσότερο προοδευτική στάση όσον αφορά στις ηθικές αξιολογήσεις και πρακτικές (Rasinski, 1987; Skitka & Tetlock, 1992), εμφανίζονται ως οι λιγότερο απόλυτοι στο ζήτημα του ορισμού της ηθικής και αποδίδουν θετικό πρόσημο στη συνεκτικότητα, επικαλούμενοι τις έννοιες της αξιοπιστίας και της σταθερότητας. Βάσει αυτής της συλλογιστικής, όταν καλούνται να αξιολογήσουν τα κριτήρια αξιολόγησης και καθορισμού της δίκαιης συμπεριφοράς, δεν προκρίνουν την αρχή της ευθυδικίας, θεωρώντας πως η συνεισφορά δεν μπορεί να είναι αρχικό και έσχατο κριτήριο διανομής. Αντίστοιχα, στην περίπτωση όπου ο σοβινισμός πρόνοιας συνιστά το κριτήριο διανομής, οι Ατομικιστές εμφανίζονται και πάλι ως οι περισσότερο προοδευτικοί και λιγότερο απόλυτοι, απορρίπτοντας απόψεις που θεμελιώνουν το δικαίωμα διανομής στην ένταξη και θέτουν πολιτισμικά και εθνοτικά στοιχεία ως το μέτρο επιλεκτικών ευαισθησιών.

Τέλος, αποτιμώντας την συνεισφορά της παρούσα έρευνας, η ηθική απολυτότητα και η ανάγνωση του κανόνα συνεκτικότητας, λειτουργώντας ως ενδιάμεσοι μηχανισμοί, αναδείχθηκαν σε εκφραστές της υιοθέτησης συγκεκριμένων ηθικών κωδίκων, βάσει της διερεύνησης και χαρτογράφησης του νοήματος που αποδίδεται στον κόσμο. Σε αντίθεση με την μέχρι τώρα εργογραφία, η συνεκτικότητα μελετήθηκε και αξιοποιήθηκε ως ασφαλιστική δικλείδα πλοήγησης στην κοινωνική πραγματικότητα, και όχι ως ατομική διαφορά. Στηριζόμενοι στην συστηματοποίηση και ταξινόμηση των ατόμων και δεδομένης της προβλεπτικής ισχύος της διάκρισης αυτής στην πρόκριση συγκεκριμένων ηθικών περιεχομένων, φαίνεται πως η πραγματικότητα μεταφράζεται βάσει της ενεργοποίησης σχημάτων πρόσληψης και αναπαραγωγής της κοινωνικής οργάνωσης και της πραγμάτευσης της έννοιας της ανθρώπινης φύσης. Αυτή ακριβώς η μετάφραση είναι ο παράγοντας που επηρεάζει στη στάση απέναντι στα ηθικά και αφήνει να εννοηθεί πως η ηθική διαφοροποιείται και δεν συνιστά εγγενές ανθρώπινο χαρακτηριστικό.

Βάσει των παραπάνω, διαταρακτική, πλην ουσιώδης, είναι η παραδοχή πως η ηθική δεν εγγράφεται σε ένα ενιαίο και απόλυτο πλαίσιο. Οι πολλαπλές πλαισιώσεις και ερμηνείες του κανόνα συνεκτικότητας, οι οποίες δικαιολογούνται βάσει ιδεολογικών και κοσμοθεωρητικών οπτικών και λειτουργούν ως σχάρα επιλογής κριτηρίων διανομής, συνιστούν τεκμήριο της υπόθεσης πως η ηθική δεν μπορεί – και δεν πρέπει – να μελετάται και να αξιοποιείται ως ο υπέρ – κανόνας που δομεί την ύπαρξη και τη νοηματοδοτική τάξη του κόσμου. Όσον αφορά στις μελλοντικές προτάσεις για έρευνα, με δεδομένο τον κανονιστικά εγκλιτικό ρόλο της συνεκτικότητας, θα μπορούσαν να διερευνηθούν, στο πλαίσιο πειραματικού σχεδιασμού, οι επιδράσεις της στην προτίμηση συγκεκριμένων ηθικών συλλογισμών, όταν καθίσταται πρόδηλη είτε η θετική ανάγνωση του κανόνα συνεκτικότητας είτε η θετική ανάγνωση της μη συνεκτικότητας. Συσχετιστικού τύπου έρευνες θα μπορούσαν, επίσης, να διερευνηθούν τον ενδεχόμενο ρυθμιστικό ρόλο του κανόνα συνεκτικότητας. Επιπλέον, η σχέση ηθικού απολυταρχισμού – κανόνα συνεκτικότητας χρήζει περαιτέρω εξέτασης, δεδομένου ότι υπάρχουν ενδείξεις για τη μεταξύ τους

συσχέτιση. Τέλος, μεταφυσικές προβληματικές ή μετρήσεις σχετικές με τη θρησκευτικότητα θα μπορούσαν ενδεχομένως να συμπεριληφθούν ως κοσμοθεωρητικές παράμετροι.

Βιβλιογραφία

- Adams, G., Estrada-Villalta, S., Sullivan, D., & Markus, H. R. (2019). The psychology of neoliberalism and the neoliberalism of psychology. *Journal of Social Issues*, 75(1), 189-216.
- Adams, J. S. (1965). Inequity in social exchange. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 2, pp. 267-299). Academic Press.
- Agger, R. E., Goldstein, M. N., & Pearl, S. A. (1961). Political cynicism: Measurement and meaning. *The Journal of Politics*, 23(3), 477-506.
- Alexander, J. C. (2014). Morality as a cultural system: On solidarity civil and uncivil. In *The Palgrave handbook of altruism, morality, and social solidarity* (pp. 303-310). Palgrave Macmillan, New York.
- Amable, B. (2011). Morals and politics in the ideology of neo-liberalism. *Socio-economic review*, 9(1), 3-30.
- Arsenio, W. F. (2015). Moral psychological perspectives on distributive justice and societal inequalities. *Child Development Perspectives*, 9(2), 91-95.
- Arts, W., & Gelissen, J. (2001). Welfare states, solidarity and justice principles: does the type really matter?. *Acta Sociologica*, 44(4), 283-299.
- Asen, R. (2017). Neoliberalism, the public sphere, and a public good. *Quarterly Journal of Speech*, 103(4), 329-349.
- Bacon, C. M. (2010). Who decides what is fair in fair trade? The agri-environmental governance of standards, access, and price. *The journal of peasant studies*, 37(1), 111-147.
- Bauman, C. W., & Skitka, L. J. (2009). Moral conflict and procedural justice: Moral mandates as constraints to voice effects. *Australian Journal of Psychology*, 61, 40-49.
- Beattie, P. (2019). The road to psychopathology: Neoliberalism and the human mind. *Journal of Social Issues*.
- Bettache, K., & Chiu, C. Y. (2019). The invisible hand is an ideology: Toward a social psychology of neoliberalism. *Journal of Social Issues*, 75(1), 8-19.
- Birch, K. (2015). Neoliberalism: The whys and wherefores... and future directions. *Sociology Compass*, 9(7), 571-584.

- Broeders, R., Van den Bos, K., Müller, P. A., & Ham, J. (2011). Should I save or should I not kill? How people solve moral dilemmas depends on which rule is most accessible. *Journal of Experimental Social Psychology, 47*(5), 923-934.
- Butler, A. C., Hokanson, J. E., & Flynn, H. A. (1994). A comparison of self-esteem lability and low trait self-esteem as vulnerability factors for depression. *Journal of personality and social psychology, 66*(1), 166.
- Campus, N. (1974). Transituational consistency as a dimension of personality. *Journal of Personality and Social Psychology, 29*(5), 593.
- Careja, R., Elmelund-Præstekær, C., Baggesen Klitgaard, M. and Gahner Larsen, E. (2016), Direct and indirect welfare chauvinism as party strategies: An analysis of the Danish People's Party, *Scandinavian Political Studies, 39, 4*: 435–57.
- Carens, J. (1992). Migration and morality: a liberal egalitarian perspective. *Free Movement: Ethical issues in the transnational migration of people and of money, 25-47*.
- Caspi, A., & Moffitt, T. E. (1993). When do individual differences matter? A paradoxical theory of personality coherence. *Psychological Inquiry, 4*(4), 247-271.
- Chen, E. S., & Tyler, T. R. (2001). Cloaking power: Legitimizing myths and the psychology of the advantaged.
- Chrysochoou, X. (2018). 'Betrayed Believers': The Target of Influence of Extreme Right-Wing Minorities. *International Review of Social Psychology, 31*(1).
- Cialdini, R. B., Trost, M. R., & Newsom, J. T. (1995). Preference for consistency: The development of a valid measure and the discovery of surprising behavioral implications. *Journal of personality and social psychology, 69*(2), 318.
- Cornwell, J. F., & Higgins, E. T. (2013). Morality and its relation to political ideology: The role of promotion and prevention concerns. *Personality and social psychology bulletin, 39*(9), 1164-1172.
- Crocker, J., & Wolfe, C. T. (2001). Contingencies of self-worth. *Psychological review, 108*(3), 593.
- Davies, W. (2016). *The limits of neoliberalism: Authority, sovereignty and the logic of competition*. Sage.
- De Keere, K. (2020). Finding the moral space: Rethinking morality, social class and worldviews. *Poetics, 79*, 101415.
- De Koster, W., Achterberg, P., & Van der Waal, J. (2013). The new right and the welfare state: The electoral relevance of welfare chauvinism and welfare populism in the Netherlands. *International Political Science Review, 34*(1), 3-20.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1980). *Capitalisme et schizophrénie. Paris: Les.*

- DeScioli, P., & Kurzban, R. (2013). A solution to the mysteries of morality. *Psychological bulletin*, 139(2), 477.
- Deutsch, M. (1975). Equity, equality, and need: What determines which value will be used as the basis of distributive justice?. *Journal of Social issues*, 31(3), 137-149.
- Deutsch, M. (1983). Current social psychological perspectives on justice.
- Duckitt, J., & Fisher, K. (2003). The impact of social threat on worldview and ideological attitudes. *Political Psychology*, 24(1), 199-222.
- Dunn, J., Brown, J. R., & Maguire, M. (1995). The development of children's moral sensibility: Individual differences and emotion understanding. *Developmental psychology*, 31(4), 649.
- Enns-Jedenastik, L. (2018). Welfare chauvinism in populist radical right platforms: The role of redistributive justice principles. *Social Policy & Administration*, 52(1), 293-314.
- Eriksson, M., & Lindström, B. (2007). Antonovsky's sense of coherence scale and its relation with quality of life: a systematic review. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 61(11), 938-944.
- Federico, C. M., Hunt, C. V., & Ergun, D. (2009). Political expertise, social worldviews, and ideology: Translating "competitive jungles" and "dangerous worlds" into ideological reality. *Social Justice Research*, 22(2), 259-279.
- Feldman, S. (2013). Political ideology.
- Festinger, L. (1957). A theory of cognitive dissonance. Evanstone, IL: Row, Peterson
- Feygina, I. (2013). Social justice and the human–environment relationship: Common systemic, ideological, and psychological roots and processes. *Social Justice Research*, 26(3), 363-381.
- Fleeson, W., & Noftle, E. E. (2008). Where does personality have its influence? A supermatrix of consistency concepts. *Journal of personality*, 76(6), 1355-1386.
- Folger, R. (1977). Distributive and procedural justice: Combined impact of "voice" and improvement of experienced inequity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 108–119.
- Folger, R. G. (Ed.). (2012). *The sense of injustice: Social psychological perspectives*. Springer Science & Business Media.
- Folger, R., Cropanzano, R., & Goldman, B. (2005). Justice, accountability, and moral sentiment: The deontic response to "foul play" at work. In J. Greenberg & J. Colquitt (Eds.), *Handbook of organizational justice* (pp. 215–245). Mahwah, NJ: Erlbaum.

- Folger, R., Cropanzano, R., & Goldman, B. (2013). What is the relationship between justice and morality?. In *Handbook of organizational justice* (pp. 215-245). Psychology Press.
- Freire, A. (2015). Left–right ideology as a dimension of identification and of competition. *Journal of Political Ideologies*, 20(1), 43-68.
- Frodeman, R., Briggie, A., & Holbrook, J. B. (2012). Philosophy in the Age of Neoliberalism. *Social Epistemology*, 26(3-4), 311-330.
- Giammarco, E. A. (2016). The measurement of individual differences in morality. *Personality and Individual Differences*, 88, 26-34.
- Gilligan, C. (1982). New maps of development: new visions of maturity. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(2), 199.
- Girerd, L., Ray, F. A., Priolo, D., Codou, O., & Bonnot, V. (2020). “Free” Not to Engage: Neoliberal Ideology and Collective Action. The Case of the Yellow Vest Movement. *International Review of Social Psychology*, 33(1), 7.
- Goodwin, G. P. & Darley, J. M. (2008). The psychology of meta-ethics: Exploring objectivism. *Cognition*, 106, 1139–1366.
- Graham, J., & Haidt, J. (2012). Sacred values and evil adversaries: A moral foundations approach.
- Graham, J., Haidt, J., & Nosek, B. A. (2009). Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of personality and social psychology*, 96(5), 1029.
- Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S. P., & Ditto, P. H. (2013). Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 47, pp. 55-130). Academic Press.
- Graham, J., Haidt, J., Motyl, M., Meindl, P., Iskiwitch, C., & Mooijman, M. (2018). Moral foundations theory. *Atlas of moral psychology*, 211.
- Graham, J., Nosek, B. A., & Haidt, J. (2012). The moral stereotypes of liberals and conservatives: Exaggeration of differences across the political spectrum. *PloS one*, 7(12), e50092.
- Graham, J., Nosek, B. A., Haidt, J., Iyer, R., Koleva, S., & Ditto, P. H. (2011). Mapping the moral domain. *Journal of personality and social psychology*, 101(2), 366.
- Gray, K., & Keeney, J. E. (2015). Disconfirming moral foundations theory on its own terms: Reply to Graham (2015). *Social Psychological and Personality Science*, 6(8), 874-877.
- Greenberg, J., & Cohen, R. L. (Eds.). (2014). *Equity and justice in social behavior*. Academic Press.

- Guadagno, R. E., & Cialdini, R. B. (2010). Preference for consistency and social influence: A review of current research findings. *Social influence, 5*(3), 152-163.
- Haidt, J. (2007). The new synthesis in moral psychology. *science, 316*(5827), 998-1002.
- Haidt, J., & Graham, J. (2007). When morality opposes justice: Conservatives have moral intuitions that liberals may not recognize. *Social Justice Research, 20*(1), 98-116.
- Haidt, J., & Hersh, M. A. (2001). Sexual morality: The cultures and emotions of conservatives and liberals 1. *Journal of Applied Social Psychology, 31*(1), 191-221.
- Haidt, J., & Joseph, C. (2004). Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues. *Daedalus, 133*(4), 55-66.
- Haidt, J., & Kesebir, S. (2010). Morality.
- Hannikainen, I. R., Miller, R. M., & Cushman, F. A. (2017). Act versus impact: Conservatives and liberals exhibit different structural emphases in moral judgment. *Ratio, 30*(4), 462-493.
- Hatemi, P. K., Crabtree, C., & Smith, K. B. (2019). Ideology justifies morality: Political beliefs predict moral foundations. *American Journal of Political Science, 63*(4), 788-806.
- Hawley, P. (2008). Moral absolutism defended. *The Journal of Philosophy, 105*(5), 273-275.
- Heider, F. (1946). Attitudes and cognitive organization. *The Journal of psychology, 21*(1), 107-112.
- Heider, F. (1958). The naive analysis of action.
- Hjorth, F. (2016). Who benefits? Welfare chauvinism and national stereotypes. *European Union Politics, 17*(1), 3-24.
- Hoffman, M. L. (1982). Affect and moral development. *New directions for child development.*
- Jaggar, A. M. (1983). *Feminist politics and human nature*. Rowman & Littlefield.
- Jensen, L. A. (1997). Different worldviews, different morals: America's culture war divide. *Human Development, 40*(6), 325-344.
- Jost, J. T. (2017). Working class conservatism: A system justification perspective. *Current Opinion in Psychology, 18*, 73-78. <https://doi.org/10.1016/j.copsy.2017.08.02029>
- Jost, J. T. (2019). A quarter century of system justification theory: Questions, answers, criticisms, and societal applications. *British Journal of Social Psychology, 58*(2), 263-314. <https://doi.org/10.1111/bjso.12297>

- Jost, J. T., & Hunyady, O. (2005). Antecedents and consequences of system-justifying ideologies. *Current directions in psychological science*, 14(5), 260-265.
- Jost, J. T., Federico, C. M., & Napier, J. L. (2009). Political ideology: Its structure, functions, and elective affinities. *Annual review of psychology*, 60(1), 307-337.
- Jost, J. T., Federico, C. M., & Napier, J. L. (2013). Political ideologies and their social psychological functions. *The Oxford handbook of political ideologies*, 232-250.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. J. (2003). Exceptions that prove the rule--Using a theory of motivated social cognition to account for ideological incongruities and political anomalies: Reply to Greenberg and Jonas (2003).
- Jost, J. T., Ledgerwood, A., & Hardin, C. D. (2008). Shared reality, system justification, and the relational basis of ideological beliefs. *Social and personality psychology compass*, 2(1), 171-186.
- Kashima, Y. (2019). Neoliberalism and its discontents: Commentary on social psychology of neoliberalism. *Journal of Social Issues*, 75(1), 350-355.
- Kitschelt, H. and McGann, A. J. (1995), *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*, Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Klubertanz, G. (2022). *The philosophy of human nature*. BoD—Books on Demand.
- Kluegel, J. R., & Smith, E. R. (2017). *Beliefs about inequality: Americans' views of what is and what ought to be*. Routledge.
- Kohlberg, L. (1969). The cognitive-developmental approach to socialization. *Handbook of socialization theory and research*. Chicago: Rand McNally, 347-480.
- Kootstra, A. (2016), Deserving and undeserving welfare claimants in Britain and the Netherlands: Examining the role of ethnicity and migration status using a vignette experiment, *European Sociological Review*, 32, 2: 325–38.
- Koriat, A., & Adiv, S. (2016). The self-consistency theory of subjective confidence.
- Laird, J. (2014). *Hume's Philosophy of Human Nature (Routledge Revivals)*. Routledge.
- Lakoff, G. (2010). *Moral politics: How liberals and conservatives think*. University of Chicago Press.
- Lamont, J. (Ed.). (2017). *Distributive justice*. Routledge.
- Lefkofridi, Z. and Michel, E. (2014), Exclusive solidarity? Radical right parties and the welfare state, *EUI Working Paper RSCAS 2014/120*.
- Leone, L., Giacomantonio, M., & Lauriola, M. (2019). Moral foundations, worldviews, moral absolutism and belief in conspiracy theories. *International journal of psychology*, 54(2), 197-204.

- Leventhal, G. S., & Anderson, D. (1970). Self-interest and the maintenance of equity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 15(1), 57.
- Lipiansky, E. M. (1991). Représentations sociales et ideologies. Analyse conceptuelle Στο V. Aebischer, J – P. Deconchy & E.M. Lipiansky (Eds), *Idéologies et représentations sociales*. Cousset: DelVal
- Luke, D. M., Prentice, M., & Fleson, W. (2021). Dynamic processes underlying individual differences in moral behavior. In *The Handbook of Personality Dynamics and Processes* (pp. 1183-1207). Academic Press.
- McAdams, D. P., Albaugh, M., Farber, E., Daniels, J., Logan, R. L., & Olson, B. (2008). Family metaphors and moral intuitions: how conservatives and liberals narrate their lives. *Journal of personality and social psychology*, 95(4), 978.
- McConnell, T. C. (1981). Moral absolutism and the problem of hard cases. *The Journal of Religious Ethics*, 286-297.
- Meindl, P., Jayawickreme, E., Furr, R. M., & Fleson, W. (2015). A foundation beam for studying morality from a personological point of view: Are individual differences in moral behaviors and thoughts consistent?. *Journal of Research in Personality*, 59, 81-92.
- Messick, D. M., & Sentis, K. P. (1979). Fairness and preference. *Journal of Experimental Social Psychology*, 15(4), 418-434.
- Mikula, G. (1980). Justice and social interaction: Experimental and theoretical contributions from psychological research.
- Miller, D. (2017). Distributive justice: What the people think. In *Distributive justice* (pp. 135-173). Routledge.
- Newcomb, T. M. (1953). An approach to the study of communicative acts. *Psychological review*, 60(6), 393.
- Nichols, A. L., & Webster, G. D. (2014). The single-item need for consistency scale. *Individual Differences Research*, 12(2), 50-58.
- Opatow, S. (2004). Conflict and morals. In *Nurturing morality* (pp. 99-115). Springer, Boston, MA.
- Παπαστάμου, Σ., (2008). *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία* (τ. 2). Αθήνα: Πεδίο.
- Παπαστάμου, Σ., & Προδρομίτης, Γ. (2010). *Κρατική και μη κρατική πολιτική βία*. Αθήνα: Πεδίο.
- Παπαστάμου, Σ., Προδρομίτης, Γ., Παππάς, Τ. (2022). *Λαϊκισμός, μια ατίθαση λέξη*. Αθήνα: Πεδίο.
- Perry, M. J., & Perry, M. J. (2010). *The political morality of liberal democracy*. Cambridge University Press.

- Perry, R., Sibley, C. G., & Duckitt, J. (2013). Dangerous and competitive worldviews: A meta-analysis of their associations with social dominance orientation and right-wing authoritarianism. *Journal of Research in Personality, 47*(1), 116-127.
- Peterson, B., Smith, J. A., Tannenbaum, D., & Shaw, M. P. (2009). On the “exporting” of morality: Its relation to political conservatism and epistemic motivation. *Social Justice Research, 22*(2), 206-230.
- Pyszczynski, T., & Kesebir, P. (2012). Culture, ideology, morality, and religion: Death changes everything.
- Radkiewicz, P., & Skarżyńska, K. (2021). Who are the ‘social Darwinists’? On dispositional determinants of perceiving the social world as competitive jungle. *PloS one, 16*(8), e0254434.
- Rasinski, K. A. (1987). What's fair is fair—Or is it? Value differences underlying public views about social justice. *Journal of personality and social Psychology, 53*(1), 201.
- Rawls, A. W. (2010). Social order as moral order. In *Handbook of the Sociology of Morality* (pp. 95-121). Springer, New York, NY.
- Sanford, F. H. (1961). *Psychology: A scientific study of man*.
- Schein, C., & Gray, K. (2015). The unifying moral dyad: Liberals and conservatives share the same harm-based moral template. *Personality and Social Psychology Bulletin, 41*(8), 1147-1163.
- Shaw, M., Quezada, S. A., & Zárate, M. A. (2011). Violence with a conscience: Religiosity and moral certainty as predictors of support for violent warfare. *Psychology of violence, 1*(4), 275.
- Sheldon, K. M., Ryan, R. M., Rawsthorne, L. J., & Ilardi, B. (1997). Trait self and true self: Cross-role variation in the Big-Five personality traits and its relations with psychological authenticity and subjective well-being. *Journal of personality and social psychology, 73*(6), 1380.
- Sherkat, D. E., & Ellison, C. G. (1997). The cognitive structure of a moral crusade: Conservative Protestantism and opposition to pornography. *Social Forces, 75*(3), 957-980.
- Shweder, R. A. (2008). The cultural psychology of suffering: The many meanings of health in Orissa, India (and elsewhere). *Ethos, 36*(1), 60-77.
- Shweder, R. A., Much, N. C., Mahapatra, M., Park, L., Brandt, A., & Rozin, P. (1997). Morality and health. A. Brandt & P. Rozin (Eds.), 119-169.
- Sibley, C. G., Wilson, M. S., & Duckitt, J. (2007). Effects of dangerous and competitive worldviews on right-wing authoritarianism and social dominance orientation over a five-month period. *Political Psychology, 28*(3), 357-371.

- Skitka, L. J., & Tetlock, P. E. (1992). Allocating scarce resources: A contingency model of distributive justice. *Journal of experimental social psychology*, 28(6), 491-522.
- Skitka, L. J., Bauman, C. W., & Mullen, E. (2016). Morality and justice. *Handbook of social justice theory and research*, 407-423
- Sparkes, P. (1990). Morality, Amorality and Equity. *Denning LJ*, 5, 91.
- Suh, E. M. (2000). Self, the hyphen between culture and subjective well-being. *Culture and subjective well-being*, 63-86.
- Swann Jr, W. B., & Brooks, M. (2012). Why threats trigger compensatory reactions: The need for coherence and quest for self-verification. *Social Cognition*, 30(6), 758.
- Torchia, O. P. (2007). *Exploring personhood: An introduction to the philosophy of human nature*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Turiel, E. (1983). *The development of social knowledge: Morality and convention*. Cambridge University Press.
- Unsworth, N., & Miller, A. L. (2021). Individual differences in the intensity and consistency of attention. *Current Directions in Psychological Science*, 30(5), 391-400.
- Van Oorschot, W. (2006). Making the difference in social Europe: deservingness perceptions among citizens of European welfare states. *Journal of European social policy*, 16(1), 23-42.4
- Van Parijs, P. (2017). International distributive justice. *A companion to contemporary political philosophy*, 638-652.
- Vecina, M. L., Chacón, F., & Pérez-Viejo, J. M. (2016). Moral absolutism, self-deception, and moral self-concept in men who commit intimate partner violence: A comparative study with an opposite sample. *Violence against women*, 22(1), 3-16.
- Venugopal, R. (2015). Neoliberalism as concept. *Economy and Society*, 44(2), 165-187.
- Walsh, B. J. (2000). Transformation: dynamic worldview or repressive ideology?. *Journal of Education and Christian Belief*, 4(2), 101-114.
- Wolford, W. (2005). Agrarian moral economies and neoliberalism in Brazil: competing worldviews and the state in the struggle for land. *Environment and Planning A*, 37(2), 241-261.
- Wrightsmann, L. S., & Wuescher, M. L. (1974). *Assumptions about human nature: A social-psychological approach*. Brooks/Cole Publishing Company.
- Zigon, J. (2009). Within a range of possibilities: morality and ethics in social life. *Ethnos*, 74(2), 251-276.

Παράρτημα

ΟΠΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΤΙΚΕΣ

Αξιότιμε/η συμμετέχοντα/ουσα,

Η παρούσα έρευνα διεξάγεται από το Εργαστήριο Πειραματικής Κοινωνικής Ψυχολογίας, του Τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Στόχος της είναι η αποτύπωση των διαφόρων σκεπτικών που υπάρχουν πάνω σε διάφορα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα, καθώς και σε ζητήματα ηθικού προβληματισμού, τα οποία απασχολούν γενικά τους ανθρώπους και εμφανίζονται κατά καιρούς στο δημόσιο διάλογο.

Η συμμετοχή στην έρευνα και η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων είναι εθελοντική. Όλες οι απαντήσεις είναι ανώνυμες και απολύτως εμπιστευτικές. Σε κανένα σημείο της έρευνας δε θα σας ζητηθεί να αναφέρετε κάποια προσωπική πληροφορία που να αποκαλύπτει την ταυτότητά σας. Κατά το σχεδιασμό, διενέργεια, ανάλυση και δημοσιοποίηση της παρούσας έρευνας τηρούνται όλα τα προβλεπόμενα από τον Κώδικα Ερευνητικής Δεοντολογίας.

Θυμηθείτε ότι δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις. Μας ενδιαφέρει η προσωπική σας άποψη και μόνο.

Για οποιαδήποτε ερώτηση ή πληροφορία σχετικά με τη διαδικασία ή τα δικαιώματά σας ως συμμετέχων/ουσα ή για οποιαδήποτε άλλη πληροφορία μπορείτε να επικοινωνήσετε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: labo_expsocpsy@panteion.gr

Αποδέχομαι τη συμμετοχή στην έρευνα: **ΝΑΙ** **ΌΧΙ**

Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για το χρόνο και τη συμμετοχή σας!

Αρχικά, θα θέλαμε τις απαντήσεις σας στα παρακάτω ερωτήματα, που αφορούν στο πως εκτιμάτε και αντιμετωπίζετε τα πράγματα γενικά:

1. Με πονάει όταν άλλοι άνθρωποι υποφέρουν.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
2. Είμαι ικανοποιημένος από τη ζωή μου.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
3. Συχνά δυσκολεύομαι να αποκτήσω τα πράγματα που εγώ και η οικογένειά μου χρειαζόμαστε.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
4. Αυτόν τον καιρό στη χώρα μας, η ζωή είναι απρόβλεπτη και επικίνδυνη.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
5. Ό,τι και να κάνω δεν μπορώ να επηρεάσω τίποτα από αυτά που συμβαίνουν στην πολιτική.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
6. Σ' αυτή τη χώρα οι διαφορές ισχύος ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες δεν θα αλλάξουν ποτέ.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
7. Αποφεύγω να μπλέκομαι με τη πολιτική.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
8. Στην κοινωνία μας, όποιος προσπαθεί σκληρά πετυχαίνει στο τέλος.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
9. Προσπαθώ έμπρακτα να προωθήσω τις πολιτικές μου πεποιθήσεις.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
10. Φροντίζω να μην διαβάζω ποτέ ή να μην ακούω ποτέ τα νέα.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
11. Ο καθένας μπορεί να αλλάξει από μόνος του τη μοίρα του και να ανέβει κοινωνικά.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
12. Ακόμη κι αν κάποιος έχει τα προσόντα, αν δεν προέρχεται από τις ανώτερες τάξεις, δεν θα επιτύχει.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
13. Ήταν πάντα σημαντικό για μένα να εκφράζω δημόσια τις πολιτικές μου απόψεις.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
14. Μόνο μαζί με άλλους που βρίσκονται στην ίδια θέση, μπορεί κανείς να αγωνιστεί για να βελτιώσει και τη δική του.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
15. Όταν η κυβέρνηση δεν αντιδρά, προσπαθώ να επιτύχω τους πολιτικούς μου στόχους με άλλα μέσα (πχ. κοινωνία των πολιτών, ίντερνετ, διαδηλώσεις κ.λπ.).	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
16. Έχω την ανάγκη να αισθάνομαι ότι εγώ προσωπικά καθορίζω τη μοίρα μου.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

Θα θέλαμε τώρα να μας πείτε σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις:

1. Το να κερδίζεις δεν είναι απλά ένα ζητούμενο είναι το σημαντικότερο πράγμα.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
2. Ο καλύτερος τρόπος για να ηγηθεί κανείς μιας ομάδας, είναι να δείχνει καλοσύνη, να σέβεται τους άλλους και να τους συμπεριφέρεται ως συνεργάτες και όχι ως κατώτερους.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
3. Εάν είναι απαραίτητο να γίνει κανείς ψυχρός και εκδικητικός προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του, τότε θα πρέπει να το κάνει.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
4. Η ζωή δεν υπόκειται στον κανόνα της «επιβίωσης του ισχυρότερου». Θα πρέπει να αφήσουμε τη συμπόνια και τους ηθικούς κανόνες να μας οδηγήσουν.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
5. Τα χρήματα, ο πλούτος και η πολυτέλεια είναι αυτά που μετράνε πραγματικά στη ζωή.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
6. Στη ζωή είναι σημαντικότερο να είναι κανείς ακέραιος στις συναλλαγές του με τους άλλους από το να έχει χρήματα και εξουσία.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
7. Στον κόσμο αυτό ο ένας τρώει τον άλλο, οπότε μερικές φορές πρέπει να είσαι ανελέητος.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
8. Η φιλανθρωπία (δηλ. το να δίνεις στον άλλο κάτι χωρίς αντάλλαγμα) είναι αξιοθαύμαστη και όχι ανόητη.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
9. Οι περισσότεροι άνθρωποι θέλουν να σου τη φέρουν, επομένως θα πρέπει να τους τη φέρεις πρώτος εσύ μόλις σου δοθεί η ευκαιρία.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
10. Από την εμπειρία μου και απ' όσα ξέρω, η κοινωνία στην οποία ζούμε είναι στην ουσία μια ανταγωνιστική «ζούγκλα», όπου επιβιώνει και πετυχαίνει ο πιο δυνατός: η εξουσία, ο πλούτος και το να κερδίζεις είναι το παν και το σωστό είναι το ισχυρό.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
11. Ο καθένας μας έχει δικαίωμα στην απαλλαγή λόγω αμφιβολιών. Οι πιο πολλοί άνθρωποι είναι αξιόπιστοι όταν τους δείξεις εμπιστοσύνη.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
12. Μπορούμε να δημιουργήσουμε μια κοινωνία που να βασίζεται στην ανιδιοτελή συνεργασία, στο μοίρασμα και στη γενναιοδωρή αλληλοβοήθεια και όχι στον ανταγωνισμό και στο κυνήγι αποκτημάτων.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

13. Εάν έχεις εξουσία σε μια κατάσταση, πρέπει να ην ασκήσεις, όπως και να έχει, πρέπει να γίνει το δικό σου.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
14. Είναι καλύτερο να σε αγαπούν παρά να σε φοβούνται.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

Επίσης, σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις:

1. Πάντα επιλέγω δραστηριότητες που δυνητικά θα μου φέρουν ευχαρίστηση.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
2. Οι άνθρωποι έχουν πλήρη έλεγχο των αποφάσεων που παίρνουν.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
3. Η δύναμη του πνεύματος μπορεί πάντα να ξεπεράσει τις σωματικές επιθυμίες.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
4. Με ευχαριστεί να εκδηλώνω την προσωπικότητά μου, που είναι μοναδική.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
5. Δεν ελέγχω τα περισσότερα πράγματα που συμβαίνουν στη δουλειά μου.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
6. Όταν αποφασίζω να πετύχω, μπορώ να μάθω σχεδόν τα πάντα.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
7. Οι άνθρωποι πρέπει να αναλαμβάνουν την πλήρη ευθύνη των κακών επιλογών τους.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
8. Όταν κάνω σχέδια, είμαι σχεδόν βέβαιος/η πως θα τα ολοκληρώσω.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
9. Οι άνθρωποι ευθύνονται πάντα για την κακή συμπεριφορά τους.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
10. Το γεγονός ότι είμαι αυθεντικός/η είναι μέρος της προσωπικότητάς μου.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
11. Οι άνθρωποι μπορούν να ξεπεράσουν οποιοδήποτε εμπόδιο, εάν πραγματικά το θέλουν.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
12. Συνήθως δεν θέτω στόχους, γιατί δυσκολεύομαι να τους πετύχω.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
13. Γενικά, όταν δουλεύω σκληρά μπορώ να πετύχω ό,τι θέλω.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
14. Μπορώ πετύχω τα πάντα αν πραγματικά το θέλω.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
15. Η κακοτυχία με έκανε μερικές φορές να μην πετύχω πράγματα.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
16. Οι άνθρωποι έχουν απόλυτα ελεύθερη βούληση.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
17. Θεωρώ περιττό να συνεχίσω να δουλεύω σε κάτι που είναι δύσκολο για μένα.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
18. Τα μεγαλύτερα επιτεύγματα μου οφείλονται αποκλειστικά στη δουλειά και τις ικανότητες μου.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

19. Σε ό,τι με αφορά, η αυθεντικότητα αποτελεί γνώρισμα του χαρακτήρα μου.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
20. Η ζωή είναι πολύ μικρή για να μην απολαμβάνουμε κάθε στιγμή.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
21. Το γεγονός ότι διαφέρω από τους άλλους μου πάει απόλυτα.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
22. Η αυθεντικότητα μου είναι φυσική, όχι επίκτητη.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
23. Για μένα μια καλή ζωή είναι μια ευχάριστη ζωή.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
24. Οι εγκληματίες ευθύνονται πλήρως για τις κακές πράξεις που έχουν κάνει.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
25. Συμφωνώ με τη δήλωση «η ζωή είναι πολύ μικρή, πρέπει να την εκμεταλλευτείτε».	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
26. Οι επιλογές μου στη ζωή είναι φυσικά προσανατολισμένες σε ό,τι είναι πρωτότυπο.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

Θα θέλαμε τώρα να απαντήσετε μερικές ακόμα ερωτήσεις αναφορικά με διάφορες απόψεις, που υπάρχουν γενικά και αφορούν τον άνθρωπο και τις ιδιότητές του:

1. Οι περισσότεροι άνθρωποι προσπαθούν να μείνουν πιστοί στην αρχή «μην κάνεις στους άλλους ό,τι δεν θέλεις να κάνουν σε εσένα», ακόμη και στη σημερινή, σύνθετη κοινωνία.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
2. Οι περισσότεροι άνθρωποι θα σταματούσαν και θα βοηθούσαν κάποιον που έχει μείνει με το αυτοκίνητο.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
3. Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν διστάζουν να βγουν από τον δρόμο τους για να βοηθήσουν κάποιον που έχει πρόβλημα.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
4. Οι περισσότεροι άνθρωποι θα έλεγαν ψέματα αν είχαν να κερδίσουν κάτι από αυτό.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
5. «Να συμπεριφέρεστε στους άλλους όπως θέλετε να συμπεριφέρονται και εκείνοι σε εσάς». Είναι μια αρχή που οι περισσότεροι άνθρωποι ακολουθούν.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
6. Οι περισσότεροι άνθρωποι ισχυρίζονται ότι είναι τίμιοι και ηθικοί, αλλά λίγοι το αποδεικνύουν έμπρακτα την κρίσιμη στιγμή.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

7. Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν θέλουν κατά βάθος να ξεβουλευτούν για να βοηθήσουν κάποιον άλλο.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
8. Οι περισσότεροι θα έκρυβαν τα εισοδήματά τους από την εφορία αν μπορούσαν.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

Πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τα παρακάτω;

1. Όταν συμπεριφέρεται κανείς με τρόπο που δε συμφωνεί πάντα με τις απόψεις του, δείχνει ότι είναι ασαθής και ασυνεπής απέναντι στις αρχές του.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
2. Η προσήλωση του ατόμου στις ιδέες του δηλώνει στενότητα πνεύματος από μέρους του.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
3. Όταν οι πράξεις ενός ατόμου δεν συμφωνούν με τις προηγούμενες ενέργειές του, το άτομο αυτό έχει ασαθή προσωπικότητα.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
4. Για να είναι κανείς συνεπής και σταθερός, χρειάζεται οι πράξεις του να συμφωνούν πάντοτε με τις ιδέες και τις αρχές του.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
5. Ένα άτομο που μένει προσηλωμένο στις ιδέες του δείχνει πως είναι σίγουρο ότι αυτές είναι σωστές.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
6. Το να συμπεριφέρεται κανείς με τρόπο που δεν συμφωνεί πάντα με τις ιδέες του δείχνει ικανότητα ευελιξίας και προσαρμογής στις περιστάσεις.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
7. Ένα άτομο που εκδηλώνει την ίδια πάντα συμπεριφορά σε συγκεκριμένα ζητήματα σημαίνει πως είναι ανίκανο να προσαρμοστεί στις μεταβαλλόμενες συνθήκες.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
8. Το να μη μένει κανείς προσκολλημένος στις ιδέες του είναι ένδειξη ευρύτητας πνεύματος.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
9. Όταν συμπεριφέρεται κανείς πάντα σύμφωνα με τις ιδέες και τις απόψεις του, είναι εκδήλωση ακαμψίας και αδυναμίας προσαρμογής στο μεταβαλλόμενο κόσμο.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
10. Ένα άτομο που υιοθετεί την ίδια πάντα συμπεριφορά σε συγκεκριμένα ζητήματα είναι φερέγγυο και αξιόπιστο.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

11. Το να μην προσηλώνεται κανείς στις ιδέες και τις απόψεις του δείχνει έλλειψη βεβαιότητας για αυτές.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
12. Το να αλλάζει κανείς τη συμπεριφορά του σε σχέση με κάποια ζητήματα δηλώνει ότι λαμβάνει υπόψη της περιστάσεις και αντιδρά κατάλληλα σε αυτές.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

Όταν αποφασίζετε αν κάτι είναι σωστό ή λάθος, σε ποιο βαθμό οι ακόλουθες εκτιμήσεις σχετίζονται με τον τρόπο σκέψης σας; Σας παρακαλούμε να βαθμολογήσετε κάθε πρόταση χρησιμοποιώντας την κλίμακα από 1 καθόλου σχετικό («αυτή η εκτίμηση δεν έχει καμία σχέση με τις κρίσεις μου για σωστό και λάθος») ως 7 απόλυτα σχετικό («αυτός είναι ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες όταν κρίνω αν κάτι είναι σωστό ή λάθος»).

1. Εάν κάποιος/α έχει πληγωθεί συναισθηματικά ή όχι.	Καθόλου Σχετικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Σχετικό
2. Εάν κάποιοι άνθρωποι έχουν λάβει διαφορετική μεταχείριση σε σχέση με άλλους ή όχι.	Καθόλου Σχετικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Σχετικό
3. Εάν οι πράξεις κάποιου ατόμου έδειχναν αγάπη για την πατρίδα του/της ή όχι.	Καθόλου Σχετικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Σχετικό
4. Εάν κάποιος/α έδειξε έλλειψη σεβασμού για την εξουσία ή όχι.	Καθόλου Σχετικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Σχετικό
5. Εάν κάποιος/α παραβίασε τα πρότυπα αγνότητας και ευπρέπειας ή όχι.	Καθόλου Σχετικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Σχετικό
6. Εάν κάποιος/α ήταν καλός/η στα μαθηματικά ή όχι.	Καθόλου Σχετικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Σχετικό
7. Εάν κάποιος/α φρόντισε κάποιον πιο αδύναμο ή ευάλωτο ή όχι.	Καθόλου Σχετικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Σχετικό
8. Εάν κάποιος/α συμπεριφέρθηκε άδικα ή όχι.	Καθόλου Σχετικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Σχετικό
9. Εάν κάποιος/α έκανε κάτι που πρόδωσε την ομάδα του/της ή όχι.	Καθόλου Σχετικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Σχετικό
10. Εάν κάποιος/α συμμορφώθηκε με τις	Καθόλου Σχετικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Σχετικό

παραδόσεις της κοινωνίας ή όχι.									
11. Εάν κάποιος/α έκανε κάτι αποτροπιαστικό ή όχι.	Καθόλου Σχετικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Σχετικό

Σε τι βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με καθεμία από τις ακόλουθες προτάσεις;

1. Να δείχνεις συμπόνια για αυτούς που υποφέρουν, είναι η πιο σημαντική αρετή.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
2. Όταν η κυβέρνηση θεσπίζει νόμους, το πρωταρχικό της μέλημα πρέπει να είναι η διασφάλιση της δίκαιης μεταχείρισης όλων των ατόμων.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
3. Είμαι περήφανος/η για την ιστορία της χώρας μου.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
4. Ο σεβασμός της εξουσίας είναι κάτι που πρέπει όλα τα παιδιά να μαθαίνουν.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
5. Οι άνθρωποι δεν πρέπει να κάνουν πράγματα που είναι αηδιαστικά, ακόμη κι αν κανείς δεν παθαίνει κακό.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
6. Είναι προτιμότερο να κάνεις καλό παρά κακό.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
7. Ένα από τα χειρότερα πράγματα που μπορεί κάποιος/α να κάνει είναι να βλάψει ένα ανυπεράσπιστο ζώο.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
8. Η δικαιοσύνη είναι η πιο σημαντική προϋπόθεση για μια κοινωνία.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
9. Οι άνθρωποι πρέπει να δείχνουν αφοσίωση στα μέλη της οικογένειάς τους, ακόμα κι αν αυτά έχουν κάνει κάποιο λάθος.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
10. Οι άντρες και οι γυναίκες έχουν διαφορετικούς ρόλους να παίξουν στην κοινωνία.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
11. Θα χαρακτηρίζα κάποιες πράξεις λανθασμένες βάσει του ότι είναι αφύσικες.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

Θα θέλαμε να μας πείτε σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις:

1. Το σωστό και το λάθος δεν ορίζονται με όρους άσπρου – μαύρου, αφού υπάρχουν και διαβαθμίσεις.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
2. Υπάρχουν αδιαμφισβήτητες κατευθυντήριες ως προς το τι είναι καλό και κακό. Εφαρμόζονται καθολικά ανεξαρτήτως περίπτωσης.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
3. Στην πραγματικότητα υπάρχει ένας και μόνο κατάλληλος τρόπος, ώστε να σκέφτεται και να πράττει κανείς ηθικά.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
4. Η ηθική είναι σχετική – δεν υπάρχει στην πραγματικότητα ένα σύνολο κανόνων που θα πρέπει να διέπει τη συμπεριφορά όλων ανεξαιρέτως.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
5. Οποιαδήποτε ηθική αξία ή τρόπος σκέψης και δράσης, που συγκρούεται με τη δική μου οπτική περί ηθικής, είναι λάθος.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
6. Οι ηθικές αρχές και πεποιθήσεις που με βοηθούν να προχωρήσω στη ζωή μου δεν είναι εξίσου λειτουργικές για όλους.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

Κατά τη γνώμη σας οι κοινωνικές παροχές του κράτους προς τους πολίτες πρέπει να είναι:

1. Ανάλογες της προσφοράς του καθενός στην κοινωνία.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
2. Ανάλογες των αναγκών του καθενός.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
3. Ανάλογες της εθνικής-πολιτισμικής του καταγωγής.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
4. Ίσες για όλους.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
5. Ανάλογες της μόρφωσης του καθενός.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

Επίσης, θεωρείτε ότι οι παροχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τα κράτη-μέλη πρέπει να είναι:

1. Ανάλογες της οικονομικής προσφοράς του κάθε κράτους-μέλους.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
2. Ανάλογες των αναγκών του κάθε κράτους-μέλους.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
3. Ανάλογες του πολιτισμού τους.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα

4. Ίσες για όλα τα κράτη μέλη.	Διαφωνώ Απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ Απόλυτα
--------------------------------	--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

Τέλος, θα θέλαμε μερικές πληροφορίες για εσάς.

Είστε: ΑΝΔΡΑΣ ΓΥΝΑΙΚΑ

Προτιμάτε τον ΑΥΤΟΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ως προς το φύλο

Ηλικία .....

Ποιο σημείο της παρακάτω κλίμακας εκφράζει την πολιτική σας τοποθέτηση;

Απόλυτα Αριστερά	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Απόλυτα Δεξιά
------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	---------------

Άρνηση τοποθέτησης

Προτιμώ άλλον πολιτικό αυτοπροσδιορισμό, ο οποίος είναι: .....

Ευχαριστούμε πολύ για το χρόνο σας!